

TANULMÁNYOK

Prof. Dr. Nagy Ferenc*

GONDOLATOK A JOGI TÁRGYRÓL

Bevezetés

Amennyiben a jogi tárgyra vonatkozó, ezzel a kérdéskörre átfogóan foglalkozó hazai művek, tanulmányok után érdeklődünk, kissé meglepetésszerű lesz az „eredmény”. Vagyis egyrészt a jogi tárgyat feldolgozó átfogó monográfia hiányát lehet konstatálni, másrészt e témakörrel foglalkozó írásokkal elvétve találkozhatunk a magyar büntetőjogi szakirodalomban. Ezen írások sorából ki kell emelni *Wiener A. Imre* több mint 35 éve megjelent művét, amely, bár a címe alapján más témát dolgoz fel, de két fejezete is behatóan tárgyalja a jogi tárgy problematikáját.² A másik fontos munka, amely még korábbi időszakról származik, *Schultheisz Emil* tanulmánya,³ amelynek dogmatörténeti áttekintésére/bemutatására Wiener A. Imre is jórészt támaszkodott.

A legutóbbi időszakból *Filó Mihály* egyik írása és Ph.D dolgozatának jónéhány oldala említhető.⁴ *Szomora Zsolt* Ph.D értekezése pedig hazánkban újszerű megközelítést követ, azaz a teleologikus, más elnevezéssel jogtárgy-harmonikus értelmezést érvényesíti egy különös részi bűncselekménycsoport tekintetében.⁵

Természetesen a hazai büntetőjog általános részi tankönyvek is érintik a jogi tárgy kérdéskörét, de legtöbbször csupán egy-két bekezdés erejéig. A jogi tárgy problémakörét a jelenleg is folyó büntetőjogi kodifikáció folyamán eddigiekben különösebb érdeklődés nem kísérte. Ugyanakkor a leendő különös részben szabályozandó bűncselekményi tényállások összhangban kell, legyenek a jogalkotó által deklarált jogi tárgyakkal.

Jelen tanulmány írója a jogi tárgy néhány problematikus, vitatott olyan kérdését kívánja felvilágotlani, vázolni, amelyek közül több összefüggés-

ben áll a jogalkalmazással és az anyagi büntetőjog kodifikációs munkálataival is.

Dogmatörténeti vázlat a jogi tárgygal kapcsolatban

A jogi tárgy fogalmával kapcsolatos dogmatörténet csak a XIX. század kezdetén, illetve első felében vette kezdetét. A társadalmi szerződés tanának hatása alatt a felvilágosodás büntetőjogi felfogása a bűncselekményt szubjektív jogok sértéseként értette. *Feuerbach* is minden büntetőjogi előírásnál az egyes vagy az állam szubjektív jogát látta védelmi tárgynak. *Birnbaum* ellenben a jogi tárgyban nem jogot látott, hanem az államhatalom által biztosított materiális javat (Gut), amely az egyes személyt vagy a közösséget megilletette, és amit természetes értelemben sérthetőnek gondolt. A fogalom egyik első finomítója *Binding*, aki a jogi tárgyat mint a törvényhozó által értékelt állapotot fogta fel: minden, ami a törvényhozó szemében a jogközösség egészséges életének feltételeként értékkel bír. *Liszt* is a jogtárgy-fogalom súlypontját a szubjektív jogról a „jogilag védett érdekre” helyezte, de ebben a bűncselekmény felépítés központi fogalmát látta. A büntetőjogi dogmatikának a XX. század húszas éveiben végbement nagy átalakítási folyamata oda vezetett, hogy a jogi tárgyat már nem a normában nyugvó konkrét érdek értelmében értette, inkább a jogi tárgy az értelmezés pusztá segédeszköze lett, a célgondolat levonata. A jogtárgy-fogalom állítólagos „materialista” alapjának a célon túlnyúló kritikája a bűncselekmény alapfelfogásában hangsúlyeltolódást hozott a jogtárgyról a kötelességsértésre. Ma a jogtárgy fogalmát és funkcióját mindenekelőtt a büntető előírások kriminálpolitikai jogosultságának szempontjából vitatják. A vita azon elvi kérdés körül zajlik, hogy miként válik/válhat egy meghatározott, az egyes egyén vagy a közösség számára fontos érték büntetőjogilag védett jogi tárgygyá, és milyen kritériumok határozzák meg ezt a folyamatot.⁶

* A szerző a SZTE ÁJK Büntetőjogi és Büntetőeljárás Tanszékének vezetője, egyetemi tanár

² *Wiener A. Imre*: A hivatali büntettek. KJK, Budapest, 1972. 33–76. p.

³ *Schultheisz Emil*: A jogtárgy (büntetőjogi tanulmány). Jog, 1938. V. évf. 3–4. és 5–6. számai.

⁴ *Filó Mihály*: A jogi tárgy fogalmáról. In: *Ligeti Katalin* (szerk.): *Wiener A. Imre Ünnepe Kötet*. KJK–KERSZÖV, Budapest, 2005. 57–62. p.; A Ph.D dolgozatának címe: Az eutanázia a büntetőjogi gondolkodásban. Kézirat. Budapest, 2007.

⁵ *Szomora Zsolt*: A nemi bűncselekmények egyes dogmatikai alapkérdéseiről. Kézirat. Szeged, 2008. 274. p.

⁶ *Jescheck, H.–H. – Weigend, Th.*: Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil. 5. Aufl. Duncker&Humblot, Berlin, 1996. 257. p.; *Maurach, R. – Zipf, H.*: Strafrecht Allgemeiner Teil. Teilband 1. Ein Lehrbuch. 8. Aufl. C. F. Müller, Heidelberg, 1992. 266–269. p.

A jogi tárgy fogalmáról

A jogi tárgy fogalmának tisztázásához kiindulópontot jelent a büntetőjog feladatának a meghatározása. Ennek részletezésétől eltekintve, uralkodó vélemény szerint a büntetőjog feladata abban áll, hogy az állam a polgárainak a szabad és békés együttélést valamennyi alkotmányjogilag biztosított alapjog garantálásával biztosítsa. Ez a feladat összefoglalóan jogtárgy-védelemként jelölhető meg.

A jogi tárgy fogalmára vonatkozó megközelítések a német szakirodalomban az áttekinthetlenség határát súrolják. Szinte ahány szerző, csaknem annyi fogalomkísérlet figyelhető meg. Ebben a fogalmi „dzsungelben” jó áttekintő eligazítást nyújt *Stratenwerth* tanulmánya, kritikai értékelése.⁷ E szerint a csoportosítható felfogások az alábbiak.

1. A jogi tárgy fogalma kapcsán *v. Liszt* ebben az összefüggésben már az *érdeket* (Interesse) hangsúlyozta. *Liszt* szerint „A jogilag védett érdekeket jogi tárgyakként nevezzük”.⁸ Ezáltal az értékhangsúlyt is kifejezésre juttatta. Szoros a kapcsolat az életérdekekkel is.

Hellmuth Mayer szerint a jogi tárgy az egészséges társadalmi élet feltételeként nem az aktuális érdek. Az érdeket ugyanis az empirikusan felülvizsgálható pszichés adottságként való gondolkodás helyett általánosított „objektív” érdekek gondolja, amely a büntető normában manifesztálódik.⁹ Az érdek megjelenik a jogi tárgy meghatározását illetően a hazai szerzőknél is.

Az érdekekkel kapcsolatos alapvető kifogás a sok/többértelműsége, hiszen valamilyen érdekek minden büntető rendelkezés mögött állni kell. Az érdekek valamire irányulnak, csak az az értékességének válaszreakciója. A jogi tárgy így az érdek tárgya és nem önmagában az.

2. Vannak olyan definíciók, amelyek a jogtárgyról mint *objektumokról, állapotokról* vagy *adottságokról* szólnak. A jogi tárgy és az elkövetési tárgy megkülönböztetésével általánosan elismert, hogy a jogi tárgy nem kézzelfogható, érzékileg észrevehető. Különbözően már az olyan jogi tárgy a személyiségvédelem területén, mint az akaratképződés szabadsága vagy házasság szabadsága definíciószerűen nem megragadható. Ez a belátás az absztrakció első lépését követeli, a konkrét tárgytól való elválást. Kérdés, milyen távoli lehet az absztrakció, anélkül, hogy a fogalom minden körvonalát elveszítené.

Objektumhoz, tárgyhoz így – állam, köznyugalom... az egész jogrend tartozhat, a védelemre méltó szociális (társadalmi) állapotok, mint pszichofizikai és szellemi tárgyak, mint reális állapotok és életfeltételek. Ebben a verzióban a jogi tárgy fogalma a dogma szerint neki gondolt funkciót csak an-

nak árán teljesítheti, hogy nem jelent szinte semmit, illetve túlzottan általános.

Welzel: „Jogi tárgy minden *kívánatos társadalmi állapot*, amit a jog a sértésektől biztosítani akar.”¹⁰

Roxin szerint jogi tárgyak alatt mindazon adottságok vagy céltételezések értendők, amelyek az egyes személy szabad kibontakozásához, alapjogai megvalósulásához (valóra válásához) és ezen célképzelésre felépülő állami rendszer működéséhez/funkcionálásához szükségesek.¹¹

Az „adottságok és céltételezések” kifejezésre juttatják, hogy a jogtárgy-fogalom a jog által már „talált” állapotokat éppúgy magában foglalja, mint a jog által alkotott normakövetési kötelezettségeket (pl. állami adókövetelést).

3. A jogi tárgynak mint védelmi értékű állapotnak a körülírása ellen további kifogás emelhető, az nevezetesen, hogy a társadalomban a polgárok együttélésének feltételei nem statikusak, inkább a szükséges társadalmi funkciókról és hatásmechanizmusokról van szó. Ebből következik az a javaslat és felfogás, amely a jogi tárgyat *funkcióegységként* definiálja.¹²

Kérdés azonban, hogy ezen funkciók „egységét” miként kell gondolni. Nem világos, hogy ez a funkcióegység a fogalomképzés mely területére vonatkozik, az állami igazságszolgáltatás/jogalkalmazás egészére vagy egy ágára, avagy az egyes eljárásokra is.

4. Léteznek olyan megfogalmazások, amelyek nem a szubsztrátumokra vannak tekintettel, hanem egyedül a jogi tárgy normatív momentumára. Ezek a jogi tárgyat *értékként*, vagy az értékhez fűződő *kapcsolatként*, avagy a jogi magatartási normák foglalataként definiálják.¹³

5. A legújabb német szakirodalomban a jogi tárgy nem egy tárgy, nem egy értékítélet, hanem az embereknek az érdekekhez fűződő értékelt kapcsolata, amely a jogi tárgy fogalmának alapjául fekvő szubsztrátum. Ezzel kapcsolatban megállapítható, hogy a jogi tárgy, amit kapcsolatként fogunk fel, épp nem javakban vagy tárgyakban merül ki. A javat személyhez kell rendelni, rá kell vonatkoznia. A jogi tárgynak személyhez rendelése normatív elemet tartalmaz. Ebben a tekintetben a személy és a java közötti kapcsolat deliktuális beavatkozással nem sérthető: a lopás a tulajdoni viszonyokat nem érinti. Azonban minden személyhez rendelés tényleges vetülettel is rendelkezik: a személynek megnyílik a lehetősége a javat használni, a testi képességeket használni, a szabadsággal élni stb. Ebben a kapcsolatban van a jogi tárgy tulajdonképpeni szubsztrátuma, az az állapot, jelenség, ami sérthető, és a sértés ellen, a csorbítás ellen védekezni lehet és kell.¹⁴

¹⁰ *Welzel*, Hans: Das Deutsche Strafrecht. 11. Aufl. Walter de Gruyter, Berlin, 1969. 4. p.

¹¹ *Roxin*, Claus: Strafrecht Allgemeiner Teil. Band I. 4. Aufl. C. H. Beck, München, 2006. 16. p.

¹² *Rudolphi*, Hans-Joachim: Systematischer Kommentar zum Strafgesetzbuch. Band I. Allgemeiner Teil. Luchterhand, Neuwied, Vor § 1. 26. Lieferung 6. Aufl. 1997. 3. s köv. p.

¹³ *Stratenwerth*, G.: I. m. 382. p.

¹⁴ *Stratenwerth*, G.: I. m. 383–384. p.

⁷ *Stratenwerth*, Günter: Zum Begriff des „Rechtsgutes”. In: Eser, A... (Hrsg.): Festschrift für Theodor Lenckner zum 70. Geburtstag. C. H. Beck, München, 1998. 377–391. p.

⁸ *Liszt*, von Franz: Lehrbuch des Deutschen Strafrechts. 12–13. Aufl. J. Guttentag Verlagsbuchhandlung, Berlin, 1903. 65–66. p.

⁹ Mayert idézi *Stratenwerth*, G.: I. m. 378–379. p.

A jogi tárgy jelentőségéről

Pozitivisták, rendszerimmanens nézet szerint csak az tekintendő jogtárgynak, amit a törvényhozó védendő értékűnek tekint. A már létező tényállások úgy értelmezendők, hogy a törvényhozó célját kutatják és a ratio legis a jogtárgy maga. A társadalom számára jogilag releváns értékek tartalmát a törvényhozó végül maga rögzíti, ő van abban a helyzetben, hogy jogtárgyakat „találjon”. Az ilyen modell csupán szisztematikus jellegű formális aspektusokat tartalmaz, és végül is az adott védelmi javak rendszerezését szolgálja.

Másrészt létezik a „rendszertranszcendens” (rendszerkritikai) modell. Ez társadalmi jelentősége alapján, jogon kívüli támpontot rögzít. A jogtárgy meghatározása itt nem egyedül a büntetőjogtudomány kötelessége/dolga, hanem a társadalmilag releváns értékeket a társadalomtudományok is meghatározzák. A következmény, hogy a jogtárgy nem, illetve nem elsősorban a törvényhozó révén keletkezik, hanem akár védik, akár nem, függetlenül tőle létezik. A tényállásilag védett védelmi javak jogigazolására kérdez és keresi a bűncselekmény tartalmi ismérveit, amelyek minden törvényhozói döntés előtt fennállnak, és amelyekhez a döntést mérni kell.

Az első esetben a jogtárgy funkciója rendszerimmanens, a másodikban „rendszertranszcendens”/rendszerkritikai. Az első esetben a jogtárgy-konceptió csak a mindenkori Btk., azaz a törvényi rendszer modellje, kiválogatott védelmi objektumokkal, anélkül, hogy ezt a kiválasztást kérdésessé lehetne tenni. A második esetben a védelmi tárgyak választása az anyagi büntetőjogban kritikai elemzéseknek alávetett.¹⁵

Ideális esetben ezen két funkció gyakorlatilag nem különül el, ténylegesen azonban a rendszerkritikai és a pozitivisták modell között komoly feszültség húzódik. Kérdés, hogy melyik modell választása, követele lehet indokolt, továbbá kérdés az is, hogy a két modell közötti feszültség oldására, sőt akár a „vegyítésükre” létezik/létezhet-e reális lehetőség/kiút?

Mi nem tekinthető jogi tárgynak

A büntetőjog eleve arra korlátozódik, hogy az alkotmányos keretek között létező társadalmat fejlődési lehetőségeiben is védje, ellenben nem alkalmas eszköz arra, hogy társadalmi viszonyainkat aktíve megváltoztassa. A büntetőjogi normák lehetséges védendő javainak köre a törvényhozónak adottak. Döntése messzemenően arra korlátozódik, hogy egyáltalán és milyen terjedelemben akar a társadalom és talán már egyéb jogrend részéről, mint értékesnek elismert javaknak büntetőjogi védelmet biztosítani. E tekintetben arra kell figyelemmel lenni, hogy az egyéb jogrenddel vagy egyáltalán az alkotmánnyal

ellentmondásba ne jusson. *Roxin* összeállítása¹⁶ alapján az alábbi pontokban feltüntetettek a jogi tárgy minősítést és besorolást nem teszik lehetővé.

1. *Az önkényes, tisztán ideológiailag motivált vagy az alapjogokat sértő büntető törvények jogi tárgyakat nem védenek.*

Ilyen jellegű illegitimitás, például az egyenlőség, a véleménynyilvánítási vagy a vallásszabadságot sértő büntető előírások. Ezzel kapcsolatos kirívó esetek a jogállamban viszonylag ritkák.

2. *A törvényi célképzetek körülírása még nem alapoz meg tényállást legitimáló jogi tárgyat.*

Meghatározott kábítószer (például hasis) megszerzésének és birtoklásának, illetve saját részére történő használatának büntetethez nem ritkán azzal az indokolással igazolják, hogy a védett jogtárgy a kábítószermentes társadalom létezése. Azonban a büntetethez így nem szabad megalapozni/indokolni. A döntő kérdés, vajon az inkriminált magatartás az emberek békés együttélését csorbítja-e, kárt okoz-e, a közegészséget hátrányosan érinti-e, nos ezen kérdések megválaszolatlanul maradnak. Megfelelő módon az emberi test szerveivel való kereskedés kivétel nélküli büntetendősége sem megalapozható.

Az ilyen jogi tárgyak (a társadalom kábítószer-től mentessége, az emberi szervek nem kereskedelmivé tétele) nem többet jelentenek, mint a törvényi cél körülírását és így megfelelnek a metodikai, rendszerimmanens jogtárgy-fogalomnak. Azonban a büntetőjogot behatároló/korlátozó „rendszerkritikai” jogtárgy-fogalomnak már nem.

3. *Az erkölcsstelenség vagy a magatartás más etikai elvetendősége még nem jogtárgy-sértés.*

A jogtárgyak védelméhez, mint élet, tulajdon védelméhez a büntetőjog tilalmakat szabályoz, mint emberölés, lopás stb. Azaz a büntetőtörvények garantálják a jogi magatartási normák lényegi körét. Innen nézve képviselt az a nézet, hogy a büntetőjog az elementáris szociáletikai érzelmi értékek védelmét célozza, ide tartozik a büntetőjog „erkölsképző” funkciója is.¹⁷

A büntetőjog bizonyára erkölsképző erőt bontakoztat ki, mivel a jogi magatartási normák lényegi körét büntetőjogi büntetéssel fenyegetés révén a normaszegés esetére garantálja. Mégis ez a garancia csak a jogi tárgyak védelmi céljához eszköz. Ennek megfelelően felcseréli az eszközt és a célt az, aki az erkölsképző funkciót a büntetőjog elsődleges (primer) feladatának jelöli... A jogállami büntetőjog feladata sohasem lehet az erkölcs, az etika vagy a vallás normáinak pusztá megsértését kriminalizálni. Erkölcstelenség vagy vallási parancsoknak ellentmondó cselekmények nem alapoznak meg állami büntető jogosultságot, ha azok jogi tárgyat nem sértenek [mint a gyermekek, fiatalkorúak zavartalan, egészséges szexuális fejlődése, vagy az exhibicionista cselekménnyel zavart személy(ek) védelme]. Ez az elv a jogtárgy tanának centrális üzenete.

¹⁵ *Hassemer*, Winfried: *Theorie und Soziologie des Verbrechens*. Europäische Verlagsanstalt, Frankfurt/M. 1980. 19–20. p.

¹⁶ *Roxin*, C.: I. m. 18–29. p.

¹⁷ *Welzel*, H.: I. m. 3–4. p.

A magatartás erkölcsstelensége vagy az etikai elvetendősége tehát büntetőjogi büntetéssel fenyegetést nem igazolhat, amíg a békés együttélés előfeltételeit ezáltal nem csorbítja. Ezzel kapcsolatosan jó példa a homoszexualitás büntetőjogi megítélésének alakulása. A németeknél 1969-ig az a felfogás érvényesült, hogy az etikailag különösen elvetendő és az általános meggyőződés szerint szégyenletes magatartás meghatározott esetei akkor is büntetendők, ha jogtárgyat nem sértenek.¹⁸

Ettől az állapottól eltérően az ilyen magatartások büntetlenül kell, hogy maradjanak, mert az a magatartás, amely a felnőttkorú résztvevők beleegyezésével magánszférában játszódik le, senkinek a szabadságát és biztonságát nem csorbítja.

A konszenzusos homoszexualitás büntetlenné nyilvánítása a társadalmi morál és tudat változásán alapul, azonban nem a jogtárgy-koncepción. A transzplantációs medicina vagy a géntechnológia jelenleg nagyon aktuális problémái esetében az etikai elvekre hivatkozás a pönalizálásnak még nem elégséges érve/indoka.¹⁹

4. *A saját emberi méltóság vagy az emberiség méltósága megsértése a megbüntetésnek nem eleendő alapja.*

Az emberi méltóság a büntetéssel fenyegetések legitimációjának kedvelt eszköze, és a legfontosabb jogtárgyakhoz tartozik, de csupán más személy(ek) emberi méltóságának megsértéseként.

5. *Az érzések védelme csak fenyegetési érzéseknél ismerhető el jogtárgyként.*

6. *A tudatos önkárosítás, amelynek lehetővé tétele és támogatása büntetéssel fenyegetést nem legitimál.*

7. *A túlnyomórészt szimbolikus büntetőjogi normák elutasítandók.*

A modern büntető törvényhozás egyik neuralgikus pontja az ún. szimbolikus büntetőjog. Ezzel a fogalommal olyan büntető előírásokat jelölnek, amelyek nem elsősorban konkrét védelmi hatásokat fejtenek ki. Gyakran a választók megnyugtatót célozzák, hogy az előreláthatólag ineffektív, azaz hatástalan, eredménytelen, rossz törvények révén az a benyomás keletkezzék, miszerint a nemkívánatos cselekmények, jelenségek elleni küzdelem jegyében valami történik. A büntetőjog azon típusáról van tehát szó, amelynek látens (rejtett) funkciója az, hogy a manifest/nyilvánvaló funkciókat elkendőzze.²⁰

8. *A tabuk nem jogi tárgyak.*

A tabu háttérének magyarázata lényegesen változott az utóbbi időben. A tabu jelenléte nem vitatható, de nagyon fontos, hogy a társadalmi tabu és a büntetőjogi tilalmazottság közé nem szabad egyenlőségjelet tenni. Önmagában egy tabu jelenléte nem legitimálhatja a büntetőjogi beavatkozást, a tabunak a büntetőjog saját szempontjai mentén kell magát megmértetnie.²¹

9. *A nyilvánvaló általánosság védelmi objektumai nem jogtárgyak.*

A jogtárgy-fogalom változósága

A jogtárgy-koncepció bár normatív jellegű, de nem statikus, hanem az alkotmány szerinti célkitűzések keretében a történeti változások és az empirikus fel/megismerés haladása előtt nyitott. Így pl. az exhibicionista cselekmények pönalizálása (magyar Btk. 208. §) megengedett, mert az ilyen magatartásmódok félelmet keltenek a szexuális visszaélésektől, zaklatástól. Ha azonban az idő során a lakosságban olyan vélemény érvényesülne, hogy az ilyen magatartás a pszichés zavarnak a közösségre csak veszélytelen tünete, úgy a megbüntetése már nem jogtárgy-védelmet, hanem pusztán az erkölcsellenesség megakadályozását szolgálná. A büntető hatalomnak az empirikus megismerés mindenkor helyzetéhez/állásához való kötődése megmutatkozik pl. a pornográfia kezelésében (Btk. 204. §). Ennek – a 18. életévét be nem töltött személytől eltérően – felnőtt személy számára történő átadását, kínálását stb. a törvényhozó a jogtárgy-tannal egyetértésben lényegében büntetlenül hagyta, mert abból indul ki, hogy az ilyen írárok/lektűrök privát megtekintése, miként az morálisan megítélhető, társadalmilag nem káros és bizonyos esetekben akár a pszichés feszültségek leépítéséhez is hozzájárulhat. Amennyiben mégis az adódna, hogy a pornográfiának vagy egyes megjelenési formáinak a konzumja növekvő mértékben szexuális deliktumok elkövetéséhez vezet(ne), úgy a büntetőjognak a jogtárgy-védelemre korlátozása a pönalizálásnak hosszabb ideig nem állna útjában.

Az olyan munkaterületek is, amelyek a tudományos haladás révén keletkeztek, mint a géntechnológia, transzplantációs medicina, vagy az adatfeldolgozás, az emberi együttélésre hatással vannak, új jogi tárgyakat hoznak létre és ezáltal új bűncselekményi tényállásokhoz vezetnek. Ugyanazon mércével kell természetesen mérni az újaknál, mint a régi tényállásoknál. Ezt azonban nem mindig veszik figyelembe.²²

A védett jogi tárgyak körében történő változások nem csupán azért adódhatnak, hogy új jogi tárgyak a jogi védelem körébe bekerülnek, hanem akkor is, ha a védelemből kikerülnek (például korábban a házasságtörés büntetlensége). A büntetőjogi védelem köréből történő teljes körű kikerülés nélkül is jelentős tartalmi változások lehetségesek, korlátozások vagy kibővítések révén. Így például akár a terhes nő kérelmét feltételező megoldás, akár az indikációs szisztéma a terhesség-megszakítással kapcsolatban a magzatelhajtás elvi büntetendőségét megtartja, ezáltal a magzati élet büntetőjogi védett jogi tárgy marad, azonban a védelem visszafogása is érinti az ilyen jogi tárgy tartalmát és értékét. Eppoly az újszülött megölésének külön privilegizált

¹⁸ Vö.: Roxin, C.: I. m. 19. p.

¹⁹ Roxin, C.: I. m. 19–20. p.

²⁰ Roxin, C.: I. m. 25. p.

²¹ Vö.: Szomora Zsolt: I. m. 235. p.

²² Roxin, C.: I. m. 32–33. p.

bűncselekménykénti megszüntetése hatással van az „élet” jogi tárgy tartalmi kiteljesedésére.

A védendő javaknak a jogi tárgyak körébe történő felvétele mellett tehát döntő jelentőségű, hogy milyen terjedelemben és milyen támadásokkal szemben biztosít a jogalkotó a jogi tárgy számára védelmet. A lehetőségek e tekintetben a teljes körű védelemtől (például élet), a csak pontosan meghatározott támadási változatokig (például vagyon), vagy meghatározott behatás-intenzitásig (például gondatlan könnyű testi sértés büntetlensége) terjedhetnek.²³

Jogi tárgy és elkövetési tárgy

Általánosan elfogadott álláspontnak tekinthető, hogy a jogi tárgyat meg kell különböztetni az elkövetési tárgytól. Például a lopás elkövetési tárgya „az idegen (ingó és értékkel bíró) dolog”, a védett jogi tárgy azonban a tulajdon(jog), jóllehet a lopásra vonatkozó törvényi előírásban a tulajdon(jog) nem merül fel.

Az egyes esetben/egyenként a jogi tárgy és az elkövetési tárgy viszonya különböző lehet.²⁴ Az első lehetőség, hogy a kettő egybeesik: a csalásnál a vagyon, a vagyoni jog a tettes által előidézett károsításnak mind az elkövetési tárgya, mind a védett jogi tárgya. Ilyen esetben tehát az elkövetési tárgy és a jogi tárgy formálisan és tartalmilag összhangban van/egyeznek.

A második lehetőség abban áll, hogy bár tartalmilag azonosság áll fenn, de formai identitás nincs. Így például az ölési bűncselekménynél, ahol az emberölés elkövetési tárgya „más ember”, a védett jogi tárgy pedig az „élete”.

A harmadik lehetőség a jogi tárgy és az elkövetési tárgy szétválása, miként a lopásnál már említettük. Másik példát szolgáltatnak az okiratokkal kapcsolatos deliktumok, amelyeknél az elkövetési tárgya az okirat (így pl. közokirat vagy magánokirat), a védett jogi tárgy viszont a hitelességébe, a valóságába és bizonyító erejébe vetett közbizalom.

Figyelembe veendő, hogy a jogi tárgyak valamilyen valóságosak és nem pusztán eszmei képződmények/alakzatok. Valamint ahhoz, hogy veszélyeztetni vagy sérteni lehessen, a jogi tárgyaknak bár nem kell testi szubsztrátummal bírnia, de mégis a csorbításhoz elérhető valósággal kell rendelkezniük. Így a becsület bár nem materiális, azonban mégis a társadalmi/társadalomban ható realitás és különféle sértések, rágalmozások, hamis vádak révén effektíve sérthető. A közbizalom ugyancsak bár nem testi tárgy, de a valóságban előforduló társadalmi interakciós folyamat, amely a hamisított okiratok használata révén sérthető. És ami a tulajdont, mint jogi tárgyat illeti, úgy ez a jogi tárgy nem pusztán gondolati konstrukció – jogként a tulajdon lopások

révén egyáltalán nem támadható –, hanem jogi rendelkezési lehetőség, amely csorbítható. Ezzel szemben többen a jogi tárgyat mint pusztá absztrakciót, mint gondolati képződményt vagy mint eszmei értéket értik. *Jescheck* szerint a jogi tárgyak „a társadalmi rend jogilag védett absztrakt értékei;”²⁵ eszmei társadalmi értékek;²⁶ a külvilág nem megragadható valamije, hanem gondolati képződmény;²⁷ továbbá a jogi tárgy szellemesített eszmei érték.²⁸

Ezen kizárólagos eszmei jogtárgy-fogalom elutasítandó.²⁹ Hiszen, ha a büntetőjog feladata abban áll, hogy a jogi tárgyakat a sértésektől vagy a veszélyeztetésektől védeni kell, akkor ellentmondásos olyan jogi tárgykból kiindulni, amelyek eszmei értéként sérthetetlenek. Ezen kívül az eszmei jogtárgy-fogalom azt a tendenciát támogatja, hogy jogi tárgya lehessen olyan általános fogalomnak, amelyek realitás/tartalom nélküliek. Ezáltal a jogtárgy-fogalom büntetőjog-korlátozó erejét, teljesítőképességét értékteleníti.

A jogi tárgy és a szubszidiaritás elve

A jogi tárgy magasabb rendűségének elismerésével még az nem eldöntött, hogy ezen érdek minden tekintetben büntetőjogi védelmet igényel-e. Itt a büntetésre irányuló igényt kell a jogtárgy csorbítása tekintetében gondosan mérlegelni/fontolóra venni. Hiszen a büntetőjogot a különösen súlyos jogkövetkezmények miatt csak az állami beavatkozás ultima ratiojaként szabad figyelembe venni. Csak ha más eszközök (például a polgári jog, közigazgatási jog vagy szociális jog) nem hatnak, akkor szabad az államnak az élesebb/szigorúbb (nem ritkán túl éles/szigorú és túlfelül pusztító) büntetőjogi eszközt érvényesíteni a társadalmi magatartás kikényszerítése érdekében. A büntetőjogra a szubszidiaritás elve érvényesül.³⁰

Ez az alkotmányból levezethető. Az alkotmányban rögzített alapjogokból következően az állam csak olyan korlátozásokat rendelhet el, amelyek a társadalmi rend fenntartásához feltétlenül szükségesek. A büntetőjog számára ez azt jelenti, hogy az eszköztársa csak ott alkalmazható, ahol az egyes vagy a társadalom védelméhez elkerülhetetlen.

Így például a vagyoni értékek a szubszidiaritási elvre tekintettel a jogsértésekkel szemben nem hiánytalanul védhetők. A gondatlan dologrongálás és az eltulajdonítási célzat nélküli dologelvitel büntetlen, és arra a Ptk. polgári jogi védelme terjed ki. A

²⁵ *Jescheck*, H.-H. – *Weigend*, Th.: I. m. 257. p.

²⁶ *Wessels*, J. – *Beulke*, W.: *Strafrecht Allgemeiner Teil*. 37. Aufl. C. F. Müller Verlag, Heidelberg, 2007. 2–3. p.

²⁷ *Schönke*, A. – *Schröder*, H. – *Lenckner*, Th.: *Strafgesetzbuch. Kommentar*. 25. Aufl. C. H. Beck, München, 1997. 131. p.

²⁸ *Baumann*, J. – *Weber*, U. – *Mitsch*, W.: *Strafrecht Allgemeinen Teil*. 11. Aufl. Verlag Gieseking, Bielefeld, 2003. 15. p.

²⁹ *Amelung*, Knut: *Der Begriff des Rechtsguts in der Lehre vom strafrechtlichen Rechtsgüterschutz*. In: *Hefendehl*, R. (Hrsg.): *Die Rechtsgutstheorie*. Nomos, Baden-Baden, 2003. 167. p.

³⁰ *Nagy Ferenc*: *A magyar büntetőjog általános része*. 3. kiadás. Korona Kiadó, Budapest, 2004. 75–76. p.

²³ Vö.: *Maurach*, R. – *Zipf*, H.: I. m. 266–269. p.

²⁴ Vö.: *Hefendehl*, Roland: *Kollektive Rechtsgüter im Strafrecht*. C. Heymanns Verlag, Köln, 2002. 40. p.

vagyont a büntetőjog nem minden sértéssel szemben védi, hanem csak a különösen veszélyes támadásokkal szemben.

Az *arányosság elve*, mint a törvényhozói mozgáster korlátja elemi jelentőségű, a jogállamiság elvéből következik és tartalmazza:

a) a polgárok alapjogaiba történő beavatkozást, amelynek a beavatkozással követett cél elérésére alkalmasnak kell lenni (az *alkalmasság elve*); továbbá

b) a beavatkozásnak szükségesnek kell lenni, azaz olyan enyhébb eszköznek nem szabad rendelkezésre állnia, ami azonos eredményhez vezet (*szükségesség elve*); valamint

c) az érintettnek a beavatkozással terhelése nem lehet aránytalan a kívánt/célzott eredményhez, hasonhoz képest. Ebben az értelemben a beavatkozásnak megfelelőnek kell lenni (*arányosság elve* szűkebb értelemben = ágyúval verébre löni tilalma).

Az *alkalmasság elve* a büntető törvényekre vonatkozóan megkívánja, hogy segítségével a mindenkor jogtárgy célzott védelme elősegíthető. Mégis ez az elv a legislatura kriminálpolitikai mérlegelésének jelentős korlátozását nem alapozza meg.

Ezzel szemben a büntető törvények szabályozásánál jelentősebb alkotmányjogi korlát a szűkebb értelemben vett *arányosság elve* és különösen a *szükségesség elve*.

A szűkebb értelemben vett *arányosság elve* megalapozza a büntetőjog számára a büntetésre méltó(ság) előfeltételét/követelményét. Nem minden jogellenes magatartás, amely jogtárgyat sért vagy veszélyeztet, szabad büntetéssel tiltani, azaz kriminalizálni.

A büntetőjogi büntetés a legélesebb eszköz/fejver az állami jogtárgy-védelem rendszerében. Csak a jelentősen társadalomra káros/hátrányos cselekmények engedik a büntetőjog alkalmazását, mivel ennek a használatnak megfelelőnek kell lennie. Más szavakkal a bűncselekménynek büntetést érdemlő cselekménynek kell lennie.

Példákkal élve: Az önmagában hibás gépjárműparkolás, a teljesen veszélytelen sebességtúllépés napközben az autópályán, a dohányzási tilalom ellenére történő dohányzás középület üres lépcsőházában, ha minden tűzveszély kizárt. Mindezek normaszegések, de bagatell jellegűek. Ezekre az állam szankciókkal reagálhat, de mégsem büntetőjogi büntetéssel, hiszen másként az ágyúval verébre lövés elv gyakorlata valósulna meg.³¹

A jogi tárgy jelentősége a büntető törvények értelmezésére

A legfontosabb értelmezési módok közé tartozik, a teleologikus, azaz a törvény értelme és célja szerinti értelmezés (*ratio legis*), amelyet jogtárgy-harmonikus értelmezésnek is szokás nevezni.³² A jogtárgy-harmonikus elemzés lényegében háromféle eredménnyel járhat:

– ha a kívánt célnak megfelel a törvény szövege és annak elfogadott értelmezése, akkor semmilyen változtatás nem indokolt;

– amennyiben a törvényi tényállás teleologikus értelmezése nincs összhangban az uralkodó jogértelmezéssel, akkor – a törvény szövegének keretei között – a jogi tárgy védelmi igényével adekvát értelmezést szükséges megadni;

– amennyiben a jogalkotó által deklarált jogi tárgy nincs összhangban a törvényi tényállással, a törvényi rendelkezés valójában nem azt védi, amit a jogalkotó azzal védeni kíván, ez esetben ezen csak jogalkotással, törvényt módosítással lehet segíteni.³³

Mivel valamennyi büntető törvény meghatározott jogi tárgyak védelmét célozza, a büntető norma teleologikus értelmezése számára, az általa védett jogi tárgy iránti kérdés komoly relevanciával bír. Ez a következő esettel világítható meg:

T cserbenhagyás vétségét (magyar Btk. 190. §) követi el. Amikor a rendőrség őt kihallgatja, az esetet úgy magyarázza, hogy felesége, E vezetett, ő a cselekmény elkövetésének idején otthon volt. Ezt a vallomást T a feleségével megbeszélte, ezáltal a rendőrség a továbbiakban nem ellene, hanem E ellen nyomozott. A rendőrséggel szemben tett valótlan vallomás tényállásszerűen kimerítette a hamis vád büntetést (Btk. 233. §). Kérdés, hogy E beleegyezése igazolja-e T-t? Az érintett beleegyezése, mint jogellenességet kizáró ok csak az egyes személy elleni bűncselekményeknél alkalmazható, aki rendelkezési jogosultsággal bír (diszponálhat), továbbá a beleegyezés nem irányulhat társadalmilag káros célra. A hamis vádnál a bűncselekmény jogi tárgya az igazságszolgáltatás tisztaságának védelme és az érintett személy (*passzív alany*) érdekeinek védelme. A bűncselekményi tényállás alkalmazható elegendő feltétele, hogy a két jogi tárgy egyike sérüljön. Mivel a hamis vád az érintett személy (*passzív alany*) mellett az igazságszolgáltatást is védi (sőt, elsősorban azt), következésképp a bűncselekmény közösség elleni is, így a beleegyezés, mint jogellenességet kizáró ok T tettére nem vonatkoztatható.

³¹ Krey, Volker: Deutsches Strafrecht Allgemeiner Teil. Band 1. 2. Aufl. Kohlhammer Verlag, Stuttgart, 2001/2004. 7. p.

³² Vö.: Nagy Ferenc: I. m. 2004. 90. p.

³³ Szomora Zsolt: I. m. 6. p.

A CSŐDBŰNCSELEKMÉNYEK DE LEGE FERENDA¹

Magyarországon a Büntető Törvénykönyv és a fizetésképtelenségi törvény kodifikációs folyamata egyaránt megindult. Az a jogtörténetileg is ritka szituáció, hogy a büntető kódex és háttérnormája kodifikációja párhuzamosan folyik, megadja annak elvi lehetőségét, hogy kellően összhangban álló szabályozás születhessen. A Btk. kodifikáció során a csődbűncselekmények jövőbeni szabályozására vonatkozóan szükségszerűen állást kell foglalni néhány alapvető kérdésben. Ilyen alapvető kérdéseknek tekinthetjük az alábbiakat:

1. A csődbűncselekmények jogforrási helye. (A csődbűncselekmények büntető kódexben, avagy a fizetésképtelenségi törvényben, mint szaktörvényben történő elhelyezése.)

2. A csődbűncselekmények a büntető kódex rendszerében.

3. A csődbűncselekmények körének meghatározása.

4. A fizetésképtelenségi eljárás és a fizetésképtelenségi bűncselekmény kapcsolata.

5. A csődbűncselekmények alanyi körének meghatározása.

6. Bűnösségi kérdések.

7. A csődbűncselekmények büntetési rendszere.

1. A csődbűncselekmények jogforrási helye

Dönteni kell arról, hogy a csődbűncselekményeket továbbra is a *büntető kódexben* szabályozzuk-e, avagy a fizetésképtelenségi törvényben, mint *szaktörvényben* helyezük el.

Az erről folyó polémia nem új keletű, már a *Csemegi-kódex* megalkotása során felmerültek egymásnak ellentmondó nézetek. Természetesen a kódex hatályba lépését megelőzően is fellelhetőek voltak jogrendszerünkben a csődbűncselekmények előzményei. Egységes büntető törvény hiányában külön jogszabályok, illetve – mai fogalmaink szerint – az ún. szaktörvények tartalmazták a büntető rendelkezéseket. *Csemegi Károly* az egységes büntető kódex mellett foglalt állást, hivatkozással arra, hogy e kódex határozza meg a büntetőjog általános elveit és rendelkezéseit, ezért indokolt az egyes bűncselekményeket is itt szabályozni. A csődtörvény teljessége pedig a büntetendő bukásról szóló rendelkezések felvétele esetén sem valósítható meg.²

* A szerző egyetemi adjunktus. Miskolci Egyetem ÁJK, Büntetőjogi és Kriminológiai Tanszék

¹ A tanulmányban levont következtetések a szerző PhD értekezésén, az ehhez végzett kutatásokon alapulnak. Az értekezés részletesen vizsgálja a csődbűncselekmények szabályozásának történetét a magyar büntetőjogban a „bűnös bukás” megjelenésétől napjainkig, a csődbűncselekmények hatályos szabályozásának dogmatikai és kritikai elemzését adja, értékelve a csődbűncselekmények közelmúltban történt újraszabályozását is, valamint nemzetközi kitekintést tartalmaz.

² Csemegi Károly művei. Szerk. *Edvi Illés* Károly és *Gyomai* Zsigmond, Franklin-Társulat, Budapest 1904. II. kötet 438. o.

Tény ugyanakkor, hogy már az *1881. évi XVII. törvénycikk*, klasszikus csődtörvényünk is röviddel a Csemegi-kódex hatályba lépése után büntető határozatok cím alatt két új bűncselekményt állapított meg – koholt követelés bejelentésének vétsége és hitellezők megvesztegetésének vétsége – melyek nem épültek be a Csemegi-kódex rendszerébe, holott ez aggálymentesen kivitelezhető lett volna. A tendencia tovább folytatódott a csődön kívüli kényszer-egyezségről és a csődtörvény egyes rendelkezésének módosításáról szóló *1916. évi V. törvénycikk*kel, mely a csődtörvény által bevezetett két delictum újraszabályozása mellett rendelkezett arról is, hogy egyes csődhöz kapcsolódó cselekmények a csalásra, illetve a hűtlen kezelésre vonatkozó rendelkezések alapján ítélandók meg. A csőddel kapcsolatos további büntetőjogi rendelkezéseket állapított meg a Pénzüntézeteki Központról szóló *1920. évi XXXVII. törvénycikk*, valamint a biztosító magánvállalatok állami felügyeletéről és egyes közhiteli kérdések rendezéséről szóló *1923. évi VIII. törvénycikk*. A hitelsértésről szóló *1932. évi IX. törvénycikk (Hs.)* megalkotása során azonban már éppen az volt az egyik alapvető szempont, hogy a szétszórt rendelkezések helyett egységes rendszerbe foglalja a hitellezőket károsító cselekményeket, hogy azokat egy helyen lehessen fellelni, s a jogalkotó úgy ítélte meg, hogy az egységes szabályanyagot a Btk. XXXV. fejezetében kell elhelyezni. A csődbűncselekmények újbóli megjelenésekor az *1992. évi XIII. törvény* szintén a büntető kódex szabályai közé iktatta be a vonatkozó rendelkezéseket.

Nemzetközi összehasonlításban azt láthatjuk, hogy a csődbűncselekmények büntető kódexben és melléktörvényekben történő elhelyezésére egyaránt számos példát találhatunk. Szaktörvényekben lelhetőek fel a csődhöz kapcsolódó bűncselekmények az angol vagy a francia jogban, míg alapvetően a büntető kódexben helyezi el e delictumokat a német, az osztrák, a cseh, a svéd vagy a dán jog.

Az új Btk. előkészítése során többséginek látszik az a nézet, amely nem csupán a tradíciókhoz való ragaszkodás okán, hanem jogbiztonsági szempontból is helyesebbnek látja az egységes Btk.-n belüli szabályozás fenntartását.³ *Tóth Mihály* utal arra, hogy azokban az országokban, ahol leginkább széttagolt a büntetőjog, az elméleti szakemberek bírálata mellett a jogalkotásban is hosszú ideje határozott törekvések figyelhetők meg e helyzet megváltoztatására. A francia szakirodalomban megfogalmazott nézet szerint a gazdasági bűncselekmények egyes kategóriái közötti átfedések megszüntetése, s a

³ Lásd például *Tóth Mihály*: Néhány szempont a gazdasági bűncselekmények új szabályozásához. Büntetőjogi Kodifikáció. HVG-ORAC Budapest, 2004/3. 31. o.

szükséges kohézió megteremtése csak a szétszórta büntetőjogi normák Btk.-ba tagolásával oldható meg.⁴ A mi egységes Btk.-nk nézete szerint felfogható akár nehezen megszerzett (vagy akár véletlenül, tradicionális okokból kialakított), ám feltétlenül korszerű szemléletet tükröző vívmánynak is, amit nem szabadna feladnunk. Érvként hozza fel, hogy a jogalkalmazóknak és a törvénnyel összeütközésbe kerülőknek egyaránt megnyugtató, ha valamennyi, a társadalom legsúlyosabb értékítéletét megtestesítő magatartás a Büntető Törvénykönyvben olvasható. A szaktörvényekben szabályozott összetett, kazuisztikus szabályanyag ismerete pedig a gazdasági büntetőjogi előírások megfelelő értelmezéséhez és alkalmazásához attól függetlenül szükséges, hogy a büntetőjogi normákat a Btk.-ban vagy melléktörvényben helyezzük el.

Györgyi Kálmán is azon véleményen van, hogy a bűncselekmények egy részének más életviszonyokat szabályozó törvényekben történő elhelyezésével el lehet kerülni a keretszabályozási technikával összefüggő problémák egy részét, de a büntetőjog anyaga nehezen áttekinthetővé válik.⁵

A *fizetésképtelenségi törvényt előkészítő Kodifikációs Munkacsoport Büntetőjogi Albizottsága* szintén úgy foglalt állást, hogy bár a büntető norma nem értelmezhető másként, csak az egyes fogalmakat, tényállási elemet meghatározó háttérjogszabály, a csődtörvény alapján, a Btk. elsősorban jogbiztonsági szempontok miatt fenntartandó egysége megkívánja, hogy a büntetőjogi fenyegetettség továbbra is a Btk.-ban, és ne az új fizetésképtelenségi törvényben szerepeljen. Utaltak arra is, hogy az elmúlt évtized során a gyakorlat már megszokta és elfogadta a Btk. és a csődtörvény egyidejű használatát.⁶

Kiss Zsigmond és Soós László büntetőjogi kodifikációt előkészítő tanulmányukban⁷ azon meggyőződésüknek adnak hangot, hogy a büntetőjognak a „klasszikus” és „szakmai” büntetőjogra történő elkülönítése ellen nyomós jogpolitikai, jogalkotási, jogbiztonsági (garanciális) érvek szólnak. Utalnak arra, hogy a Btk. értékítéletet hordoz, számot ad az emberi együttélés ősi, és jövőbeni kihívásairól. Ezért a jogbiztonság (mind a jog megismerhetősége, mind a jog alkalmazhatósága) követelménye nézetük szerint arra készíti a törvényalkotót, hogy a büntetendőnek nyilvánított cselekmények egy kódexben szerepeljenek. A szakmai jellegű melléktörvényekben történő büntetőjogi szabályozás az egységes fogalomrendszer megbomlását, illetőleg az

egy-egy melléktörvények és a Btk. közötti átfedéseket eredményezné. Az ún. szakmai bűncselekményekre nézve – a specialitástól függetlenül is – érvényesülnie kell a Btk. Általános Részében foglalt rendelkezéseknek. A büntető törvény hatályára, a bűncselekmény fogalmára, a büntethetőség feltételeire, a büntethetőségi akadályokra, a büntetésekre és intézkedésekre, a büntetés kiszabására és a mentesítésre nézve csak egységes kódex megalkotása képzelhető el. Alapvető jelentősége van annak is, hogy a Btk. egységes fogalomrendszer hozzon létre az Általános Részben, amely a törvénybe foglalt valamennyi bűncselekményt érintően alkalmazható legyen. Az a körülmény, hogy az egyes szakmai jellegű bűncselekményeknek van, illetőleg lehet speciális jellege, az egységes kódexen belül a kodifikációs technika körében jól megoldható. Nincs különösebb veszélye annak sem, ha a büntető törvény a gazdasági büntetőjog területén a kerettényállás megoldásával operál, mivel a primátus a büntetőjogi rendelkezéseket illeti. Hangsúlyozzák ugyanakkor, hogy a kerettényállás, mint jogalkotási technika – éppen a nullum crimen sine lege és büntető törvény megismerhetősége és megérthetősége érdekében – az eddigi tényállás-szerkesztési, jogalkotási gyakorlatnál egy sokkal pontosabb és körülírtabb tényállás-szerkesztési technikát követel meg.

Eltérő nézetet képvisel Wiener A. Imre, akinek álláspontja szerint a Btk. XVII. fejezetének I. és III. Címébe foglalt bűncselekmények jó részét nem a köztörvényes bűncselekményekről szóló Btk.-ban, hanem a szakmai törvényhez kapcsolva kellene szabályozni.⁸ Álláspontja szerint ilyen esetben a szakmai törvény törvényi tényállásként működik, mert feltétlenül tartalmazza a felelősségre vonás objektív feltételeit, vagyis a bűncselekmény tárgyi oldalát, és az alanyi oldalra is tartalmazhat speciális rendelkezéseket. A büntető melléktörvények különös részi tényállásként működnek, tehát a Btk. Általános Részének szabályait alkalmazni kell. A szakmai bűncselekmények elkövetői általában speciális szakmai szabályok hatálya alá tartoznak, a tőle elvárhatóság értékelése során a gondos szakmai modell a mérce, és az egyéni körülményeket csak nagyon kivételesen lehet alkalmazni. Az egyes szakmai büntetőjogok között aszerint is különbséget kell tenni, hogy a külön jogszabályok felelősséget konstituálnak-e, vagy csak a gondossági kötelességet részletezik. Ha a szakmai bűncselekmények olyan eredményt tartalmaznak, amelyek egyébként is büntetőjogi szankciót indikálnak (pl.: testi sértés-KRESZ), akkor az elhelyezésük maradhatna a Btk.-n belül. Ezzel szemben számos gazdasági bűncselekménynél a büntetőjogi felelősség közvetlenül a keretet kitöltő szabálytól függ, és egyébként a Btk.-ban máshol is értékelt büntetőjogi eredményt nem tartalmaz. E tényállásokat a szerző a szakmai törvényekbe utalná. Álláspontjának alátámasztásaként hivatkozik

⁴ Genevieve Giudicelli-Delage: Droit penal des affaires. Paris. Memento Dalloz, 1999. 15–19. o. Idézi: Tóth Mihály: Néhány szempont a gazdasági bűncselekmények új szabályozásához. 31. o.

⁵ Györgyi Kálmán: A büntető törvénykönyv reformja. Jogászegyülés 2002. 51–52. o.

⁶ Tóth Mihály–Török Gábor: A csődjog változó szempontrendszerének hatása a büntetőjogi szabályozásra. in.: Gazdasági büntetőjogi tanulmányok. Szerk.: Tóth Mihály–Gál István László. PTE. ÁJK. Pécs, 2005. 322–324. o.

⁷ Kiss Zsigmond–Soós László: Az új büntető törvénykönyv egységességének kérdése. Büntetőjogi Kodifikáció. HVG-ORAC Budapest, 2002/2. 1–8. o.

⁸ Wiener A. Imre: A büntető törvénykönyv szerkezete. Büntetőjogi Kodifikáció. HVG-ORAC Budapest, 2001/1. 18. o.

arra, hogy ha a szakmai bűncselekményeket maga a Btk. szabályozza a törvényhozó a kerettényállás kodifikációs technikáját kénytelen alkalmazni, amely problémát vet fel egyrészt a nullum crimen sine lege elvének, másrészt a bűnfelelősség elvének vonatkozásában. Kifejti, hogy amennyiben a melléktörvény koncepciója nem kerül elfogadásra, a büntető keretdiszpozíciónak és a keretet kitöltő törvénynek egymásra kell utalni.

Látható, hogy a csődbűncselekmény 2007. évi XXVII. törvénnyel megállapított új tényállása követi e megközelítést, amikor egyértelműen meghatározza háttérnormáját, a csőd eljárásról és a felszámolási eljárásról szóló törvényt.

A kerettényállások dogmatikai kérdéseivel és problémáival magam is részletesen foglalkoztam.⁹ Konkrét példákon mutattam be a büntető jogszabályok és más jogágak szabályai közötti összhang meglehetősen gyakori hiányát.¹⁰ Ez általában abból adódik, hogy a büntető tényállás mögöttes normáinak, háttérjogszabályainak változását csak igen lassan követi a büntető jogszabály módosítása, még abban az esetben is, ha ez nyilvánvalóan szükséges.¹¹ A polgári jog, kereskedelmi jog stb. kodifikátorainak, nem különben az igazgatási jellegű jogszabályok megalkotóinak figyelmét úgy tűnik esetenként elkerüli a jogszabályváltozás büntetőjogi kihatása. Arra is találunk azonban példát, hogy a büntető törvény módosítása nincs megfelelően tekintettel a már hatályban lévő más jogágbeli jogszabályokra.

A keretszabályok alkotásakor a törvényhozó a törvényi tényállás valamely elemét úgy írja le, hogy más szabályra utal, vagyis a büntetőjogi felelősség feltételeinek körülírásában a büntetőjogon kívüli normák is részt vesznek. Az új tényállások megalkotása és a meglévők módosítása során lényeges szempont az a garanciális követelmény, hogy a büntetőjogi tényállás elemeit – lehetőség szerint – maga a Btk. határozza meg. A bűncselekmény helyes értékelésének azonban számos esetben szükségszerű előfeltétele a kerettényállást kitöltő mögöttes joganyag, a háttérjogszabályok ismerete. E körben már szerephez jutnak a közvetlenül alkalmazandó európai uniós normák is.

A kerettényállások alkalmazása a gazdasági bűncselekmények körében álláspontunk szerint a jövőben is elkerülhetetlen, azonban kétségtelenül számos büntetőjog-elméleti és gyakorlati-jogalkalmazási problémát is felvet.

⁹ Gula József: Jogalkotási és jogalkalmazási problémák a gazdasági bűncselekmények körében, különös tekintettel a kerettényállásokra. in: Bűnügyi Tudományi Közlemények III. Bíbor Kiadó. Miskolc, 2002. 41–55. o.

¹⁰ Tóth Mihály egyenesen úgy fogalmaz, hogy a nyomasztó számú és még a büntetőjognál is gyorsabban változó háttérnorma és a Btk. viszonyát jellemző helyzet sokszor több mint kaotikus. Tóth Mihály: Adalékok a magyar „gazdasági büntetőjog” fejlődéstörténetéhez. Belügyi Szemle 2000/6. 32. o.

¹¹ Így a Cstv. 1993. évi novellájának a kötelező csődkerést megszüntető rendelkezése nyomán a csődbüntett tényállásában szabályozott objektív büntetethez fűződő feltétel részben értelmezhetetlenné vált, de a Btk. módosítására csak az 1996. évi LII. törvénnyel került sor.

A keretdiszpozíciók alkalmazásának szokásos indokolása, hogy az életviszonyok gyors változását nehezen követő merev büntetőjogi szabályok elkerülése érdekében a diszpozíció e típusa nem rögzíti pontosan a tiltott magatartásokat, hanem a büntetőjogi felelősség körülírásával, a más jogágbeli jogsértésre utalással teszi lehetővé a megváltozott körülményekre történő alkalmazását. A kerettényállásokat más jogághoz tartozó külön normák töltik meg tartalommal. Három fő csoportja ismert a bűncselekményeknek, amelyek kodifikálása során a kerettényállást alkalmazzák: a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés, a közlekedési bűncselekmények és bizonyos gazdasági bűncselekmények.¹²

A keretdiszpozíciós szerkesztés alkalmazásának tartalmi indokolásaként olyan állásponttal is találkozhatunk, mely szerint ezzel a büntetőjog kifejezésre juttatja azt a szándékát, hogy a keretbe lépő norma által szabályozott életviszonyokat védelmi tárgynak tekinti.¹³

A célszerűség – mármint a gazdaság változásaira gyorsan reagáló háttérjogszabály módosíthatósága – ugyanakkor a büntető tényállások alkalmazásánál, azok értelmezésénél gyakran okoz jelentős nehézséget.¹⁴

A keretdiszpozíció sajátosságai tovább pontosíthatóak azzal, hogy azt a más jogágazathoz tartozó jogszabály mellett esetleg jogszabály alapján kiadott hatósági rendelkezések, szakmai szabályok¹⁵ is megtölthetik tartalommal. A megfelelő esetekben alkalmazott keretdiszpozíció pedig kettős előnnyel jár. Mint arra a korábban ismertetett megközelítés már utalt, megkíméli a büntetőjogot attól, hogy a más jogágazatok területén bekövetkező változásokra a maga részéről is minduntalan reagáljon, másrészt a büntetőjogi norma viszonylag rövid megfogalmazását teszi lehetővé.¹⁶

A kerettényállások körében differenciálhatunk attól függően is, hogy a büntetőjogi norma a más jogágazatbeli jogsértésen túl tartalmaz-e büntetőjogi többletelemet.¹⁷ Az ún. tisztán blankettáris diszpozíciók a bűncselekményt pusztán mint valamely más jogágazatbeli szabály megszegését határozzák

¹² Jogi lexikon. Szerk.: Lamm Vanda–Peschka Vilmos. KJK–KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest, 1999. 333. o. A kerettényállások természetesen a Jogi lexikon által kiemelt három fő csoporton túl más bűncselekmények kodifikálása során is alkalmazásra kerülnek.

¹³ Enyedi László–Fülöp Ágnes–Melegh Gábor–Radványiné Novotny Olga–Varga Tibor: Közlekedési büntetőjog, HVG-ORAC Lap – és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2001. 56. o.

¹⁴ Horváth Tibor–Kereszty Béla–Maráz Vilmosné–Nagy Ferenc–Vida Mihály: A Magyar Büntetőjog Különös Része. Korona Kiadó. Budapest, 1999. 611. o.

¹⁵ A keretdiszpozíció is tulajdonképpen utaló diszpozíció, csak itt az utalás nem a Btk.-n belül egy másik tényállásra, hanem azon kívüli jogszabályra vagy szakmai szabályra történik. Büntetőjog Általános Rész. Szerk.: Wiener A. Imre. KJK–KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest, 2002. 36. o.

¹⁶ Görgényi Ilona–Gula József–Horváth Tibor–Jacsó Judit–Lévay Miklós–Sántha Ferenc–Váradi Erika: Magyar Büntetőjog Általános Rész. Szerk.: Horváth Tibor. CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest, 2007. 81. o.

¹⁷ Ilyen büntetőjogi többletelemként jelenhetnek meg pl. situációs tényállási elemek (elkövetés módja, helye, eszköze stb.)

meg, alkalmazásuk a büntetőjogban a lehető leg-szűkebb körre szorítandó.

A keretdiszpozíciók alkalmazása ugyanakkor elvi szinten felveti a diszpozíció garanciális szerepének, a nullum crimen sine lege elvének sérelmét, amennyiben a keretdiszpozíciót tartalommal kitöltő alacsonyabb rendű jogforrás nem marad meg a törvény szabta keretek között.¹⁸

Másként közelítve a keretdiszpozíciók alkalmazása azzal a veszéllyel jár, hogy túl sok jogalkotó hatalmat ruháznak a közigazgatásra. Emiatt a tiltott cselekményt vagy a következményét, amennyire lehetséges, a büntetőjognak kell meghatározni.¹⁹

Az említett aggályok megfogalmazása mellett a többséginek tekinthető álláspont szerint a kerettényállás, mint kodifikációs eszköz önmagában nem sérti sem a nullum crimen sine lege, sem a bűnfelelősség elvét, de megfelelő jogalkotást, kodifikációs technikát és jogértelmezést igényel.

Ismert olyan megközelítés, mely a keretszabályokkal szembeni jogtechnikai követelményeket ahhoz képest is differenciálja, hogy a büntető tényállás az elkövetési magatartást vagy az eredményt határozta-e meg. Amennyiben a kerettényállás eredményt tartalmaz, a jogalkotóval szemben támasztott követelmény, hogy az eredményt olyan módon írja le, amely egyrészt alkalmas a jogtárgysérelem kifejezésre juttatására, másrészt kapcsolható hozzá a bűnösségi elv. A tényállásban írt eredménynek olyan specifikus jellemzőkkel kell rendelkeznie, amelyek segítségével a jogtárgysérelem vagy veszélyeztetés a büntetőjogi felelősségre vonáshoz szükséges pontossággal meghatározható. Ha az eredmény e követelményeknek nem felel meg, maga is értékelést, értelmezést igényel (pl.: súlyos hátrány) az alkalmazhatóság szempontjából a tényállás formálissá válik. Az eredménnyel szemben a bűnösségi elvből adódó másik követelmény, hogy csak olyan hátrányokozás kerülhet a törvényi tényállásba, amelynek előre látása a bűncselekmény elkövetőjétől elvárható, megkövetelhető, s ennek alapján ahhoz legalább a bűnösség gondatlan formája kapcsolható.

A büntetőjog alapelvei szempontjából jelentőséget tulajdoníthatunk annak is, hogy az eredményokozás csupán a kerettényállás alapján vagy egyébként is büntetendő lenne-e. Előbbi esetben a kerettényállás nem specializálja a felelősséget (nem veszi ki az általános eredménytényállás alól), hanem önálló büntetőjogi felelősséget konstituál.

A formális bűncselekményeknél a háttérjogszabályok szintén az elkövetési magatartás meghatározásában vesznek részt, de jelentőségük sokkal nagyobb, mivel büntetőjogi felelősséget konstituáló módon épülnek be a büntető jogszabályba.

¹⁸ Nagy Ferenc: A Magyar Büntetőjog Általános Része. Korona Kiadó, Budapest, 2004. 84. o.

¹⁹ A.I.D.P. Actes du XIIIème Congrès International de Droit Pénal. Le Caire, L'Association Egyptienne de Droit Criminel 262. p. Idézi: Wiener A. Imre: Kerettényállások és büntetőjogi garanciák in: Emlékkönyv Dr. Cséka Ervin egyetemi tanár születésének 70. és oktatói munkásságának 25. évfordulójára. Szeged, 1992. 622. o.

E gondolatsor konklúziója, hogy a formális – vagy az általánosan fogalmazott eredmény miatt formálissá „vált” – kerettényállások kodifikációja esetén a keretet kitöltő szabályok megalkotása során kell biztosítani a büntetőjogi alapelvek érvényesítését, annak érdekében, hogy kétségtelenül megállapíthatók legyenek azok a szabályok, amelyek kitöltik a büntetőjogi kereteket.²⁰

A büntetőjogi keretdiszpozíció és a keretet kitöltő jogszabályi rendelkezések egymáshoz való viszonya szempontjából is tanulságos a *Legfelsőbb Bíróság* 1999-ben hozott, az időbeli hatályra vonatkozó *büntető jogegységi határozata*.²¹ A jogegységi határozat szerint, ha a Btk. Különös Részeinek valamely rendelkezése ún. keretdiszpozíció, és az annak keretét kitöltő jogszabályi rendelkezésekben a bűncselekmény elkövetése után olyan mérvű változás következik be, amely a kötelezettség megszüntetésével vagy a tilalom feloldásával az addigi büntetőjogi védelmet megszünteti, e változás – a meghatározott időre szóló jogszabályok kivételével – a Btk. 2. §-ának második mondatára figyelemmel az elbíráláskor hatályban lévő büntetőjogi szabályozás visszaható hatályú alkalmazását alapozza meg.

A határozat kapcsán érdemes röviden utalni a magyar büntetőjog-történeti előzményekre. A Csemegi-kódex 2. §-a szerint: ha a cselekmény elkövetésétől az ítélet hozásáig terjedő időben különböző törvények, gyakorlat vagy szabályok léptek hatályba, ezek közül a legenyhébb alkalmazandó. A Curia gyakorlata azonban a keretkitöltő jogszabályok megváltozása esetén a visszaható hatályt kizárta, ez a felelősség alól nem mentesített.²²

Az 1961. évi V. törvény rendelkezései az elbíráláskor hatályos új törvény alkalmazhatóságára nézve lényegileg azonosak voltak a hatályos Btk. szabályozásával.

A Btk. miniszteri indokolása azt rögzítette, hogy a keretrendelkezéseket kitöltő jogszabályok nem büntető jogszabályok, ezért ezek változására a 2. § általában nem vonatkozik. Kivételesen azonban ez a változás is figyelembe vehető, ha általa a büntetőjogi védelem megszűnik.

A jogegységi határozat megszületését indokolták a Btk. 2. §-a visszaható hatályra vonatkozó rendelkezésének értelmezésével kapcsolatban kialakult – és a bírói gyakorlatban is megjelenő – eltérő álláspontok. Az egyik álláspont szerint a keretrendelkezéseket kitöltő jogszabályok esetében a visszaha-

²⁰ Wiener A. Imre: Kerettényállások és büntetőjogi garanciák in: Emlékkönyv Dr. Cséka Ervin egyetemi tanár születésének 70. és oktatói munkásságának 25. évfordulójára. Szeged, 1992. 615–629. o.

²¹ 1/1999. Büntető jogegységi határozat. A Btk. 2. §-ának visszaható hatályú alkalmazása, ha a Btk. Különös Részeinek valamely keretkitöltő jogszabályi rendelkezésében a bűncselekmény elkövetése után változás következik be.

²² A jogirodalomban megjelenő ellentétes álláspontra lásd *Angyal Pál*: A Magyar Büntetőjog Kézikönyve 18. kötet Árdragító visszaélések. Széchenyi Irodalmi és Művészeti Rt. Budapest, 1941. 106. o. „Részemről nem osztom a Curia nézetét, mert a tilalom, azaz a fogalomkorlátozás megszüntetésével a jogszabály elvonja a védelmet az illető jogtárgytól, mikor is tulajdonképpen büntetőjogszabály-változásról van szó, így a büntetendőséget kizáró szabály alkalmazandó.”

tó hatály kérdése fel sem merülhet, mivel azok nem büntető jogszabályok, a Btk. 2. §-a pedig kizárólag a büntető törvény tekintetében teszi lehetővé az elbírálás idején hatályban lévő büntető törvény alkalmazását.

A Legfelsőbb Bíróság által is osztott másik álláspont alapján, ha a keretrendelkezéseket kitöltő jogszabályok tartalma úgy változik, hogy ezzel a büntetőjogi védelem terjedelme módosul, de nem szűnik meg, a 2. § rendelkezései általában nem vonatkoznak rájuk, és a tartalmi változás rendszerint nem érinti a büntetőjogi felelősséget.

Egyet kell értenünk tehát azzal a véleménnyel, mely szerint a jogegységi határozatban megjelenő álláspont a büntető rendelkezést kitöltő normát a törvényi tényállásban való megjelenése ellenére természetében nem teszi azonossá a büntetőjogi normával.²³

A jogegységi határozat alapján más a helyzet akkor, ha a keretkitöltő rendelkezésekben olyan mérvű változás következik be, amely a kötelezettség megszüntetésével vagy a tilalom feloldásával az addigi büntetőjogi védelmet megszünteti. Ez már a büntető törvény megváltozásának tekintendő. Ezeknek a jogszabályoknak a rendelkezései ugyanis a keretrendelkezésként meghatározott törvényi tényállás egyes elemeit konkretizálják, gyakorlatilag tehát az elkövetéskori és elbíráláskori jogi szabályozás a keretkitöltő rendelkezéssel együtt, teljes egészében vetendő össze. Amennyiben pedig ezen összevetés eredményeként az állapítható meg, hogy a keretkitöltő rendelkezésekben olyan mértékű változás következett be, amely a kötelezettség megszüntetésével vagy a tilalom feloldásával az eddigi büntetőjogi védelmet megszüntette, ez már – a meghatározott időre szóló jogszabályok kivételével – a Btk. 2. §-ának alkalmazása szempontjából a büntető törvény megváltozásának tekintendő.²⁴

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy a keretdiszpozíciót tartalommal kitöltő jogi normákkal szemben a büntetőjogi normával azonos elvárások érvényesülnek. A keretet kitöltő jogszabálynak tartalmilag, szerkesztésében, fogalomrendszerében meg kell felelnie a büntető törvény rendelkezéseivel szemben támasztott követelményeknek.

²³ Enyedi László–Fülöp Ágnes–Melegh Gábor–Radványiné Novotny Olga–Varga Tibor: Közlekedési büntetőjog. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2001. 60. o.

²⁴ Ismert olyan álláspont, mely szerint a jogegységi határozattal egyező következtetésre juthatunk a probléma más irányú megközelítésével is. E megközelítésben a visszaható hatály érvényesülése vagy annak hiánya nem a keretbe lépő norma büntetőjogi természetével, vagy annak hiányával áll összefüggésben, hanem a tényleges büntetőjogi védelem körének az érintettségével. Az igazgatási norma tartalmának mindazok a megváltozásai, amelyek annak tartalmát csak módosítják, a büntetőjogi védelem körét ténylegesen nem érintik. Ha az államigazgatási norma olyan módon változik, hogy az adott életviszony szabályozásából kivonul, tehát a korábban rendezett életviszonyt már nem kívánja befolyásolni, ennek az életviszonynak a támogatása vonatkozásában a büntetőjogi védelem adott formája is feleslegessé vált. Lásd erről részletesebben Enyedi László–Fülöp Ágnes–Melegh Gábor–Radványiné Novotny Olga–Varga Tibor: Közlekedési büntetőjog. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2001. 61. o.

Figyelemmel arra, hogy a kerettényállást kitöltő rendelkezések a büntetőjogi keretdiszpozíció egyes elemeit konkretizálják, jellemzően az elkövetési magatartás meghatározásában játszanak szerepet, a büntetőjogi felelősség szempontjából – különösen az immateriális delictumok, a tisztán blankettáris diszpozíciók esetében – alapvető jelentőségűek.

A büntetőjogi kerettényállások, és az azokat tartalommal kitöltő jogszabályok vonatkozásában különös hangsúlyt kell, hogy kapjon a nullum crimen sine lege certa elvének érvényesítése. A jogalkotónak a büntetendő magatartások körét pontosan, határozottan, egzaktan kell leírnia oly módon, hogy az értelmezés segítségével az pontosan érthető és alkalmazható, az egyes normacímzettek számára megismerhető legyen. E szempontból is alapkövetelmény, hogy a büntető törvényből világosan meg lehessen állapítani a védett jogtárgyat, vagyis a norma védelmi célját, azt, hogy a törvényhozó milyen értéket kíván a büntető törvénnyel védelemben részesíteni.

A jogalkalmazás szempontjából ugyanakkor rendkívül fontos a keretet kitöltő rendelkezések relatíve stabil volta, ami a jog érvényesülésének, a jogkövető magatartásnak egyik alapvető feltétele.²⁵

Mindent egybevetve a magam részéről a csődbűncselekmények büntető kódexben történő szabályozását tartom követendőnek. A kerettényállásos kodifikációs technikából adódó problémák a fent vázolt követelmények betartása esetén kiküszöbölhetőek. A büntető törvény egységességét megőrzendő értéknek tartom. A bűncselekmények együtt tartását a büntetőjog Általános Részével, a büntetőjog fogalomrendszerével számos garanciális szempont is indokolja, így a büntetőjog megismerhetősége, végső soron a jogbiztonság. Nem vitatva, hogy mind a magyar büntetőjog történetében, mind nemzetközi összehasonlításban találunk példákat a csődbűncselekmények fizetésképtelenségi törvényben történő szabályozására, tradicionális és garanciális szempontból egyaránt e bűncselekmények büntető törvénykönyvben történő elhelyezése látszik helyesebbnek.

2. A csődbűncselekmények a büntető kódex rendszerében

A következő kérdés, amelyre választ kell adnunk, hogy a büntető kódex rendszerében hol helyezzük el a csődbűncselekményeket, mely kérdés szorosan összefügg a Btk. szerkezeti tagolásával.

Az 1878. évi V. törvénycikk a Különös Részt negyvenkét fejezetre osztva tárgyalta, ezeken belül címekre felosztást nem tartalmazott. A Csemegi-kódex XXXV. fejezete értékelte a csalárd és vétkes bukást, majd a hitelsértésről szóló törvény 1932-ben a hitelezőket károsító cselekményekre változtatta a fejezet címét, s egyúttal újraszabályozta az e kör-

²⁵ Enyedi László–Fülöp Ágnes–Melegh Gábor–Radványiné Novotny Olga–Varga Tibor: Közlekedési büntetőjog. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2001. 55–57. o.

be tartozó delictumokat. Az 1961. évi Btk. Különös Része kilenc fejezetből állt, a törvény XIII. fejezetébe foglalta a népgazdaság elleni büntetteket, mely fejezeten belül négy címet különített el. Az 1978. évi IV. törvény a Btk. Különös Részét tizenegy fejezetre osztja, a csődbüncselekmények a gazdasági büncselekményeket szabályozó XVII. fejezet I. Címében találhatóak. A gazdálkodási köteleességeket és a gazdálkodás rendjét sértő büncselekmények (XVII. fejezet I. Cím) cím alatt jelenleg huszonnégy delictumot találunk, meglehetősen eklektikus elrendezésben, s a büncselekmények jogi és elkövetési tárgya, magatartása is igen eltérő. A XVII. fejezet további címei: A pénz- és bélyeghamisítás (II. Cím), A pénzügyi büncselekmények (III. Cím) és a Vegyes rendelkezések (IV. Cím). A büntetőjogi szakirodalomban a védett jogtárgyak differenciáltabb értékelésével a gazdasági büncselekmények eltérő csoportosításai alakultak ki.²⁶

A magam részéről az alábbi kategóriák elkülönítését látom indokoltnak²⁷:

– a hitelezők védelmére hivatott, a hitelnyújtás biztonságát szolgáló tényállások

pl.: csődbüncselekmény (290. §)

– a piac egyéb szereplőit, elsősorban a fogyasztók és a versenytársak érdekeit, a tisztességes versenyt sértő büncselekmények

pl.: áru hamis megjelölése (296. §), a fogyasztó megtévesztése (296/A. §)

– a gazdálkodó szervezetek tagjait (és hitelezőit) sértő vagy veszélyeztető büncselekmények

pl.: gazdálkodó szervezet vezető állású személyének visszaélése (298/A. §), saját tőke csorbítása (298/B. §)

– üzleti, banki (pénzügyi) és tőzsdei érdekeket sértő büncselekmények

pl.: gazdasági titok megsértése (300. §), pénzmosás (303. §)

– a pénzforgalom és a pénzkímélő eszközök forgalmának biztonságát sértő büncselekmények

pl.: pénzhamisítás (304. §), hamis pénz kiadása (306. §)

– az államháztartás alrendszereinek bevételeit, a feladatok finanszírozhatóságát szolgáló tényállások

pl.: adócsalás (310. §), munkáltatással összefüggésben elkövetett adócsalás (310/A. §)

– az állami tevékenységgel, az állam gazdasági szerepvállalásával összefüggő egyéb büncselekmények

pl.: jogosulatlan gazdasági előny megszerzése (288. §), engedély nélküli külkereskedelmi tevékenység (298. §).

²⁶ Ismert olyan álláspont, mely a környezetvédelmi büncselekményeket a gazdasági delictumok körében kívánja elhelyezni, és van olyan nézet is, mely szerint az alkalmazottak sérelmére elkövetett büncselekmények is önálló kategóriát képezhetnének. Anne Alvesalo-Ahti *Laitinen*: Perspectives on Economic Crime. University of Turku, 1994. 73. o.

²⁷ Gula József: A gazdasági büncselekmények. in: *Csemáné Váradi Erika–Görgényi Ilona–Gula József–Lévay Miklós–Sántha Ferenc*: Magyar Büntetőjog Különös Rész II. kötet. Szerk.: Horváth Tibor–Lévay Miklós. CompLex Kiadó. Budapest, 2006. 245–246. o.

Természetesen a csoportosítás csak az elsődleges, jellemző jogi tárgyakra lehet figyelemmel. Egyes tényállásoknak ún. *többes (komplex) jogi tárgya* van. A számítástechnikai rendszer és adatok elleni büncselekmény (300/C. §) például jellemzően a vagyoni viszonyokat is sérti.

Említést érdemel továbbá az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértése (314. §), mely tényállást a 2001. évi CXXI. törvény iktatott a Btk.-ba, és sajátos jellegére figyelemmel a vegyes rendelkezések megnevezésű IV. címben helyezte azt el.

Nemzetközi összehasonlításban azt láthatjuk, hogy a csődbüncselekmények rendszerbeli elhelyezése rendkívül eltérő. *Angliában* nem a büntető kódex, hanem a fizetéseképtelenségi törvény és egyéb szaknormák tartalmazzák a kapcsolódó büncselekményeket is. (Jóllehet erősödik az a nézet, amely hosszabb távon a büncselekmények büntető kódexben történő elhelyezését látja indokoltnak.) A fizetéseképtelenségi törvény külön fejezetben szabályozza a gazdálkodó szervezetek fizetéseképtelenségéhez kapcsolódó delictumokat (*Offences in relation to company insolvency*²⁸) és az egyéni csődhöz kapcsolódó büncselekményeket (*Offences in respect of bankruptcy of individuals*²⁹). A *német Btk.*³⁰ Különös Része fejezetekre tagolódik, egyes fejezetek további címekre bomlanak, míg másoknál ilyen tagozódás nem érvényesül. A gazdasági büncselekmények önálló fejezetet nem képeznek, hanem az ilyen típusú delictumokat több fejezetben, illetve részben külön törvényekben lelhetjük fel. A fizetéseképtelenségi büncselekmények rendszere (csődbüncselekmény, a csődbüncselekmény súlyosabb esete, számviteli kötelezettség megsértése, hitelező jogtalan előnyben részesítése, adós jogtalan előnyben részesítése) a büntető kódexben külön fejezetet képez (XXIV. fejezet)³¹. Az *osztrák Btk.*³² a büncselekményeket huszonöt fejezetben tárgyalja, valamennyi büncselekmény nevesítve van. Az osztrák Btk. sem különíti el a gazdasági büncselekmények kategóriáját, s az e körbe tartozó magatartások elsősorban a Btk. különböző fejezeteiben, kisebb részben külön törvényben találhatóak. A hitelezők védelmét szolgáló tényállások körébe sorolható a csalárd bukás, az idegen hitelezők megkárosítása, a hitelező előnyben részesítése, a hitelezői érdekek gondatlan károsítása (vétkes bukás), a visszaélés felügyeleti, egyezségi vagy csődeljárás során, végrehajtás megghiúsítása, végrehajtás megghiúsítása más személy javára. Az *Oroszországi Föderáció Büntető Törvénykönyvében* a gazdasági büncselekmények

²⁸ Insolvency Act 1986 IV. rész X. fejezet.

²⁹ Insolvency Act 1986 IX. rész VI. fejezet

³⁰ Strafrechtsgesetzbuch (StGB) Vom 15. Mai. 1871 (RGBl.127) in der Fassung der Bekanntmachung vom 13. November 1998. (BGBl. I 3322)

³¹ Igaz ugyanakkor, hogy további törvények (a korlátozott felelősségű társaságokról, a részvénytársaságokról szóló törvény, illetve a kereskedelmi törvény) is értékelnek témánkhoz kapcsolódó büncselekményeket. Pl.: a fizetéseképtelenségi eljárás kezdeményezésének elmulasztása, a „csőd elodázása”.

³² Bundesgesetz vom 23. Jänner 1974 über die mit gerichtlicher Strafe bedrohten Handlungen (Strafgesetzbuch – StGB)

önálló fejezetben vannak elhelyezve, belső tagolás azonban nem érvényesül. A csődbűncselekmények körébe tartozik a jogellenes cselekmények csőd esetén, a szándékos csőd és a hamis csőd. A *svéd Btk.* a Különös Részt fejezetekre tagolja, a fejezeteken belül azonban az egyes szakaszok, bűncselekmények önálló megnevezést nem kapnak. A törvény 11. fejezete rendelkezik a *hitelezők elleni bűncselekményekről*. A *lengyel büntető kódex* Különös Része szintén fejezetekre tagolódik, azon belül a bűncselekmények önálló megnevezést nem kapnak. A csődbűncselekményeket a XXXVI. fejezetben a gazdálkodás rendje elleni bűncselekmények között lehetjük fel. A *szlovén Btk.* külön fejezetben (Huszonnegyedik fejezet) tartalmazza a gazdaság elleni bűncselekményeket. Az egyes delictumokat megnevezéssel látja el, de a fejezetet címekre nem tagolja. A csődbűncselekmények körébe tartozik a hamis csőd, a csőd okozása rossz gazdálkodás révén, a hitelezők kijátszása.

Új Büntető Törvénykönyvünk előkészítése során felmerült az a javaslat, hogy osztrák mintára a Különös Részt a védett jogtárgyak szűkebb körére alapítva tagolják fejezetekre, így a fejezetek száma a jelenleginél jóval több lenne, a fejezeteket azonban további címekre már nem bontanák. Az egyes bűncselekményeket azonban továbbra is külön nevesítenék. Ennek a megoldásnak valóban vannak hagyományai a magyar büntetőjogban is, hiszen a Csemegi-kódex is ilyen tagoltságú volt, eltekintve a vagyoni elleni bűncselekményektől, amelyeknél viszont a túltagoltság volt megfigyelhető. E javaslat szerint a fejezetek további címekre tagolása a fejezetek áttekinthetőségét csökkenti. A javaslat a gazdasági bűncselekmények rendszerét átalakítva, e delictumokat *hat fejezetben* tárgyalná. E fejezetcsoporton belül az első fejezetet azok a bűncselekmények alkotnák, amelyek nemcsak a nemzeti gazdaságokat, hanem a nemzetközi gazdasági életet, annak tisztaságát is támadják (pl. pénzmosás). A következő fejezetben kerülnének elhelyezésre a gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmények, de a hatályos Btk. XVII. Fejezet I. Címéhez képest lényegesen kevesebb tényállás (pl.: számvitel rendjének megsértése, gazdasági adatszolgáltatás elmulasztása). A harmadik gazdasági fejezet az üzleti tisztességet, illetőleg a gazdasági verseny tisztaságát sértő bűncselekményeket tárgyalná, amely magában foglalná a gazdasági életben elvárt bizalom elleni, a fogyasztó és a versenytárs érdekeit sértő bűncselekményeket. Egyebek mellett e fejezetben kerülnének elhelyezésre a csődbűncselekmények.

A magam részéről úgy ítélem meg, hogy az e fejezetbe foglalandó cselekmények köre még mindig túl tág, a jogi tárgyak eltérőek, a korábban általam jelzett rendszernek megfelelően további tagolást látok indokoltnak.

A javaslat szerint önálló fejezetet kapnának még a pénzügyi bűncselekmények. A fejezet tartalma azonban eltérne a jelenlegitől, a pénzhamisítási cselekményeket, a bélyeghamisítást és a kész-

pénz-helyettesítő fizetési eszközzel kapcsolatos delictumokat sorolnák e körbe. A következő fejezetbe az állami költségvetést, a költségvetés valamely alrendszerét sértő bűncselekményeket helyeznék el, ide értve az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértését is. Végül önálló fejezet tartalmazná a számítástechnikai bűncselekményeket.³³

Tóth Mihály egyetértve a Különös Rész fejezetekre történő tagolásának fenntartásával, úgy foglal állást, hogy a gazdasági bűncselekmények önálló fejezetbe sorolása fenntartandó. Kétségtelen ugyan, hogy e delictumok tekintélyes része több jogtárgyat sért, de a jellemző jogtárgy-sérelemből kiindulva, ha a közös vonások jellemzőbbek az eltérő sajátosságoknál, az önálló fejezetbe sorolás megoldható. Indokoltnak látja azonban, különösen a hatályos Btk. gazdálkodási köteleességeket és gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmények megnevezésű első címébe foglalt delictumok több alcímében történő szabályozását (pl.: fogyasztói és versenytársi érdekeket védő bűncselekmények, a hitelezők érdekeit védő bűncselekmények stb.).³⁴

A magam részéről – mint az már a korábban írtakból is kitűnt – a csődbűncselekmények, illetve a hitelezőket károsító bűncselekmények³⁵ elhelyezését a gazdasági bűncselekményekre vonatkozó fejezet önálló címében, avagy címekre tagolás hiányában, önálló fejezetben látom célszerűnek. E megközelítésnek vannak történelmi gyökerei hazánkban, a Csemegi-kódex e bűncselekményi kört önálló fejezetben szabályozta (csalárd és vétkes bukás, majd a hitelezőket károsító cselekmények). A törvény áttekinthetősége, a védett jogtárgy szerinti kellő differenciálás is ezt a megoldást támasztja alá.

3. A csődbűncselekmények körének meghatározása

Lényeges kérdés a csődbűncselekmények körének meghatározása az új büntető kódexben.

A magyar büntetőjogban a *Csemegi-kódex* a csalárd bukás büntetést és a vétkes bukás vétségét rendelte büntetni. A csalárd bukás lényege a törvényben meghatározott cselekményeknek a hitelezők megkárosítására irányuló céllal történő elkövetése, mely magatartások a hitelezők követelési jogát sértik vagy veszélyeztetik.³⁶ A vétkes bukás a hitelezők megkárosítására irányuló célzat hiányában volt megállapítható, szándékosan és gondatlan-

³³ Kiss Zsigmond–Soós László: Az új Büntető Törvénykönyv Különös Részének szerkezeti felépítése. Büntetőjogi Kodifikáció. HVG-ORAC Budapest, 2002/3. 18–23. o.

³⁴ Tóth Mihály: Néhány szempont a gazdasági bűncselekmények új szabályozásához. I. rész. Büntetőjogi Kodifikáció HVG-ORAC Budapest, 2004/3. 32. o.

³⁵ A hitelezők érdekeit közvetlenül vagy közvetve sértő bűncselekmények lehetséges körére nézve lásd például: Kereszty Béla: Az új társasági törvény a hitelezők érdekeinek védelmében. in: Tanulmányok Dr. Bérczi Imre egyetemi tanár születésének 70. évfordulójára. Acta Universitatis Szegediensis. Szeged, 2000. 334. o.

³⁶ Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve 5. kötet. Okirathamisítás. Bélyeghamisítás. Védjegybitorlás. Csalárd és vétkes bukás. Athenaeum, Budapest 1929. 151. o.

nul egyaránt elkövethető volt. A hitelező jogtalan előnyben részesítése a csalárd bukás büntettének keretében kerülhetett értékelésre. Adminisztratív jellegű kötelezettségek megszegése a bűncselekmények megállapításához szintén alapul szolgálhatott.

Az 1881. évi csődtörvényünk büntetendővé nyilvánította a koholt követelés bejelentését, melynek megállapításához előnyszerzési célzatra volt szükség. Szintén a csődtörvényben jelent meg a hitelezők megvesztegetésének vétsége, amely az aktív és passzív vesztegetést egyaránt büntette. Aktív vesztegetés valósult meg, ha a hitelezőnek vagy beleegyezésével hozzátartozójának előnyt adtak vagy ígértek abból a célból, hogy szavazatával bizonyos határozat hozatalához hozzájáruljon. A passzív vesztegetés az adott vagy ígért előny elfogadásával valósult meg. Az 1916. évi V. törvénycikk újraszabályozta a hitelezők megvesztegetésének vétségét, és a koholt követelés bejelentésének vétségét. További csődhöz kapcsolódó bűncselekményként értékelte a csődeljárásban és a csődön kívüli kényszeregyezségi eljárásban elkövetett hűtlen kezelést. Az 1932. évi IX. törvénycikk a szétszört rendelkezések hatályon kívül helyezése mellett a Btk. XXXV. fejezetében egységes rendszerbe foglalta a hitelezőket károsító cselekményeket. Ezek a hitelsértés büntette, a hitelsértés vétsége, a hitelező által elkövetett passzív vesztegetés, a koholt követelés érvényesítése, és az adós vagyonának kezelésével megbízottak visszaélései voltak.³⁷ A hitelsértés büntette valósult meg, ha az adós a kielégítési alapul szolgáló vagyonát a valóságban vagy színlegesen jogtalanul csökkentette, vagy hitelezője részére hozzáférhetetlenné tette, és ezzel egy vagy több hitelezőjének kielégítését szándékosan megghiúsította vagy csorbította. A hitelsértés vétsége esetén az adós egy vagy több hitelezőjének kielégítését gondatlanságból hiúsítja meg, vagy csorbítja azzal, hogy nyilvánvaló pazarlása vagy nagymértékben hanyag, vagy nagymértékben könnyelmű üzletvitele, illetőleg gazdálkodása következtében fizetéseképtelenné vált. Az elhatárolás elsődleges ismérve a tényállásszerű eredmény gondatlan okozása. A hitelező megvesztegetése körében a Hs. már csak a passzív vesztegetést kriminalizálta.

E rövid jogtörténeti áttekintésből is jól látható, hogy régi büntetőjogunk a csődbűncselekményeknek a mainál lényegesen differenciáltabb rendszerét szabályozta.

Az angol fizetéseképtelenségi törvény a csődbűncselekmények összetett rendszerét tartalmazza. A gazdálkodó szervezetek fizetéseképtelenségéhez és likvidációjához kapcsolódó delictumok körébe tartozhat a fizetőképességre vonatkozó hamis nyilatkozat, a felszámolással fenyegető helyzetben elkövetett csalás (mely adminisztratív jellegű kötelezettség megszegésével is megvalósul), a hitelezőket megtévesztő tranzakciók, a kötelezettsé-

gek elmulasztása a felszámolás során (mely bizonyos szempontból hasonló a korábbi adminisztratív csődbűntettünkhöz), a társaság könyveinek meghamisítása, a társaság ügyeire vonatkozó érdemben hiányos nyilatkozat, a hitelezők megtévesztése (tipikusan egyezséghez hozzájárulás végett), a cégnév újrafelhasználása.

Az egyéni csődhöz kapcsolódó bűncselekmények (bankruptcy offences) számos hasonlóságot mutatnak az imént felsorolt delictumokhoz, de néhány speciális bűncselekmény is megfogalmazást nyert, mint például a hitelből szerzett vagyon csalárd kezelése, hitelfelvétel egy nem mentesített bankrupt által; engedély nélküli üzleti tevékenység stb.

A német büntető kódexben a csődbűncselekmények körébe tartozik maga a hamis csőd vagy csődbűncselekmény (283. §). A bűncselekmény egyes fordulatai itt is adminisztratív kötelezettségek megszegését értékelik. A tényállás bizonyos megszorításokkal a bűncselekmény gondatlan és vegyes bűnösségű alakzatát is értékeli. A számviteli kötelezettség megsértését – mely az egységes fizetéseképtelenségi eljáráson kívül is megvalósítható – a Btk. szintén e körben helyezi el. Önálló tényállás a csődbűncselekmény privilegizált esetének tekintett hitelező jogtalan előnyben részesítése. A csődbűncselekmények között találjuk még az adós előnyben részesítését, mely tényállás egyes fedezetelvonó cselekmények esetén olyan kívülálló személy büntetendőségéről rendelkezik, aki önállóan uralja a cselekményt.³⁸

Az osztrák Btk. szintén a csődbűncselekmények differenciáltabb kimunkálásával tűnik ki. A csalárd bukás (156. §) mellett szabályozza a hitelezők megkárosítását, mely a csalárd bukástól alapvetően abban tér el, hogy az adós vagyonát annak beleegyezése nélkül kívülálló vonja el. Önálló tényállás a hitelező előnyben részesítése, melyért a hitelező a magyar felfogástól eltérően részesként sem büntethető. A hatályos magyar büntetőjogban nem ismert további csődbűncselekmény a hitelezői érdekek gondatlan károsítása. Az StGB 160. §-a további csődbűncselekményeket foglal össze. Megjelenik benne a régi magyar büntetőjogból ismert koholt követelés érvényesítése, a szavazati jog eladása vagy vásárlása, a hitelező megvesztegetése, sőt a fizetéseképtelenségi szakértő megvesztegetése is.³⁹ E körbe tartozik még a végrehajtás megghiúsítása és végrehajtás megghiúsítása más személy javára.

A cseh Btk.-ban fizetéseképtelenséggel kapcsolatos bűncselekménynek tekinthető a kötelezettségek megszegése csőd vagy egyezségi eljárásban, a hitelezők megkárosítása, a hitelező előnyben részesítése, a csőd vagy egyezségi eljárásban elkövetett visszaélések és az eladósodás. Kiemelhető, hogy a hitelezők megkárosítása saját, illetve idegen hite-

³⁸ Tröndle, Herbert–Fischer, Thomas: Strafrechtsgesetzbuch und Nebengesetze Kommentar. C. H. Beck. München, 2007. 1970. o.

³⁹ Kirchbacher, Kurt /Presslauer, Walter, 160. § StGB Nr 1-9 in Höpfel, Frank/Ratz, Eckart (Hrsg), Wiener Kommentar zum Strafrechtsgesetzbuch, 2. Auflage, 25. Lfg, Manz: Wien 2001.

³⁷ Lásd Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve 19. kötet. Az uzsora és a hitelsértés. Attila-Nyomda Rt. Budapest, 1942. 94. o.

lező vonatkozásában is elkövethető; a csőd, illetve egyezségi eljárásban elkövetett visszaélések pedig tartalmilag részben a hitelezők szavazati jogához kapcsolódó aktív és passzív vesztegetést, részben pedig a fizetéseképtelenségi szakértők és a hitelezői választmány tagjai által elkövetett vesztegetést takarnak. Az eladósodás gondatlan elkövetés esetén is büntetendő.⁴⁰

A svéd Btk. hitelezők elleni bűncselekményei közül sajátos jellege folytán kiemelés érdemel a hitelezők gondatlan mellőzése, mely megállapítható, ha valaki fizetéseképtelen lévén vagy a fizetéseképtelenné válás nyilvánvaló veszélyének kitéve továbbra is működtet egy vállalatot, ezáltal jelentős eszközöket használva fel a vállalat részére megfelelő előny nyújtása nélkül, avagy aki költekező, illetve tékozló életmódot folytat, kockázatos vállalkozásba fog, meggondolatlanul terhes kötelezettséget vállal vagy hasonló magatartást tanúsít, és ezáltal szándékosan vagy súlyosan gondatlanul lényegesen rontja gazdasági helyzetét. Ugyanezt a rendelkezést kell alkalmazni akkor is, ha az elkövető nem ismerte fel, de alapos oka volt feltételezni, hogy fizetéseképtelen, vagy ki van téve a fizetéseképtelenné válás nyilvánvaló veszélyének. A hitelező jogtalan előnyben részesítése körébe tartozik a törvény külön rendelkezése folytán, ha az adós a hitelezőnek, egyezség előmozdítása céljából, titokban fizetést vagy más előnyt nyújt, vagy ígér.

A lengyel Btk. a gazdálkodás rendje elleni bűncselekmények körében büntetendőnek nyilvánítja azt, ha valaki több hitelezőnek tartozik, és hitelezőinek kielégítését oly módon hiúsítja meg vagy csökkenti, hogy a jogszabályi rendelkezések megtartásával új gazdasági egységet hoz létre, és vagyontárgyait erre átruházza. Szintén bűncselekményt képez, ha valaki több hitelezőnek tartozik, és saját csődjét vagy fizetéseképtelenségét könnyelműsége folytán idézi elő, különösen azért, hogy vagyontárgyait eltékozzolja, további adósságokat vállal vagy olyan ügyleteket köt, melyek nyilvánvalóan ellentétesek az okszerű gazdálkodási döntésekkel. A hitelező megvesztegetését a büntető kódex szintén büntetni rendeli, az aktív és passzív vesztegetést egyaránt.

Magyarországon a fizetéseképtelenségi törvényt előkészítő Kodifikációs Munkacsoport Büntetőjogi Albizottsága úgy foglalt állást, hogy a csődbűncselekmények ismert rendszerét érdemben nem indokolt változtatni. *Nézetem szerint azonban mind a magyar jogtörténeti előzmények, mind a külföldi büntető kódexek áttekintése, és saját gyakorlati tapasztalataim alapján is érdemes újragondolnunk a csődbűncselekmények körének szabályozását.*

Az angol, a német és az osztrák szabályozás áttekintése során látható, hogy a magyar büntetőjog egyes cselekményekkel szemben jelenleg nem nyújt megfelelő védelmet, ezért indokolt lehet ennek kialakítása. Ehelyütt kiemelem a koholt követelés ér-

vényesítése és a hitelező megvesztegetése büntetőjogunkba történő beiktatásának megfontolását. Bár magam a gazdasági bűncselekmények körében (is) inkább a dekriminalizációt látom indokoltnak⁴¹ (pl.: gazdasági adatszolgáltatás elmulasztása), mégis a csődbűncselekmények körében egyes cselekmények kriminalizására teszek javaslatot.

A valótlan követelés érvényesítése a hitelezők, esetleg az adós vagyoni érdekeit is súlyosan sértheti. Az ilyen követelést érvényesítő, amennyiben az adóssal szándékegységben cselekedett és az adós a követelést ez alapján elismeri, csődbűncselekmény részeseként vonható felelősségre, ennek hiányában azonban e bűncselekmény kerülhetne megállapításra. A hitelező megvesztegetése beiktatását indokolja az is, hogy a gazdasági vesztegetés hatályos tényállásai a büntetőjogi üldözést igénylő magatartások egy részét jelenleg nem képesek lefedni. Kérdéses lehet, hogy az aktív és passzív vesztegetést egyaránt büntesse-e a törvény, vagy célszerűségi szempontból valamelyik pólust büntetlenül hagyja. Álláspontom szerint a Btk. egyéb szabályaival összhangban – nem vitatva az eltérő álláspont bizonyos gyakorlati előnyeit – az aktív és passzív vesztegetést egyaránt indokolt büntetés alá vonni. A hitelezők szavazatának jogosulatlan előny nyújtásával történő befolyásolása, másrészt a hitelezőknek az az eljárása, hogy szavazati jogukat jogosulatlan előny szerzésére használják fel, egyaránt kriminalizációt igényel. A régi magyar büntetőjog, de számos külföldi ország joga is a csődbűncselekmények differenciáltabb rendszerét értékeli, melyek a csődbűncselekmények lehetséges körének hazai kialakításához – természetesen összhangban a mai magyar büntetőjogi dogmatikával – segítséget nyújthatnak.

4. A fizetéseképtelenségi eljárás és a fizetéseképtelenségi bűncselekmény kapcsolata

Alapvető kérdésnek tartom, hogy a csődbűncselekmények büntethetőségét a csőd, illetve felszámolási eljáráshoz kötjük-e, vagy azoktól függetlenül tesszük.

Hatályos büntető kódexünk 290. § (6) bekezdése objektív büntethetőségi feltételként határozza meg a csődeljárás megindítását, a felszámolás elrendelését, illetve ha a felszámolási eljárás megindítása törvény kötelező rendelkezése ellenére nem történt meg.

Valójában bizonyos esetekben az állam ezzel lemond olyan magatartások üldözéséről, amelyek önmagukban véve büntetést érdemelnének, azért, hogy a meggyengült vállalkozásokat e feltételek bekövetkezése előtt ne tegye ki a büntetőeljárással együtt járó egzisztenciális fenyegetésnek.

A Csemegi-kódex kiindulópontja az volt, hogy

⁴⁰ Löff, Michaela: Insolvenzstrafrecht der Tschechischen Republik. Wirtschaft und Recht in Osteuropa 10/2002. 300–305. o.

⁴¹ A 2007. évi XXVII. törvénnyel a Btk.-ba iktatott fizetéseképtelenséggel fenyegető helyzetben elkövetett csődbűncselekmény szükségessége például a tényállás rendszerét megvizsgálva megkérdőjelezhető, a fizetéseképtelenséggel fenyegető helyzet Cstv. szerinti „gondatlansági elemet” is tartalmazó fogalmának a kizárólag szándékosan elkövethető csődbűncselekmény tényállásának elemévé tétele pedig bűnösségi szempontból aggályos.

büntetendő az adós, aki fizetése képtelen lett és vagyona csőd nyitattott, ha bizonyos, a hitelezők érdekeit sértő vagy veszélyeztető cselekményeket követett el. Sem a fizetése képtelenség vagy csőd, sem az elkövetett visszaélések izoláltan nem alapozták meg a bűnösséget, csupán ezek meghatározott kapcsolata. A csődnitás volt az a körülmény, melynek folytán a potenciálisan bűnös cselekmény realiter is büntetendővé vált. Már a Csemegi-kódex indoklása utalt arra, hogy a törvény nem terjed ki azon terület egészére, melyet átfognia szükséges lenne, nevezetesen azon személyekre, akikkel szemben csődnitás nem történt, de fizetéseiket megszüntették, és egyébként a tényállásba illeszkedő magatartásokat követtek el annak érdekében, hogy hitelezőiket a követeléseikből való leengedésre kényszerítsék, vagy azokat egész követelésükre nézve csalárdul megkárosítsák. Úgy vélték azonban, hogy a büntető törvény a csődjogtól e körben teljesen nem szakadhat el.

Ezen a szemléleten alapvetően változtatott a hitelsértésről szóló 1932. évi IX. törvény cikk, melynek 6. §-a úgy rendelkezett, hogy a törvény alkalmazása szempontjából közömbös, hogy az adós ellen csődöt, csődön kívüli kényszerregezséget vagy kényszerfelszámolást elrendeltek-e vagy sem. Úgy látták ugyanis, hogy a gyakorlatban nem vált be az a szabályozás, mely a csalárd és vétkes bukás büntetőségét a csődnitáshoz kötötte. Érdemes azért rámutatnunk arra, hogy a hitelsértés büntette és vétsége megállapíthatósága valóban nem kapcsolódott a továbbiakban a likvidációs eljárás mozzanataihoz, a törvény által szabályozott hitelező által elkövetett passzív vesztegetés, illetve a koholt követelés érvényesítése azonban igen.

A csődbüntettnek büntetőjogunkba az 1992. évi XIII. törvénnyel történt beiktatásakor a jogalkotó ismét arra az álláspontra helyezkedett, hogy a bűncselekmény megállapíthatósága a csőd, illetve felszámolási eljáráshoz kapcsolandó. Ebben nyilvánvalóan szerepe volt a Cstv. rövidebb ezt megelőző kodifikációjának is. Objektív büntetőségi feltételként került meghatározásra a csődeljárás vagy a felszámolási eljárás megindítása, illetve a büntetőséget megalapozhatta, ha a csődeljárás azért nem volt megindítható, mert az adós a csőd kötelező bejelentését elmulasztotta, vagy a felszámolási eljárás a kötelező kérés elmulasztása miatt maradt el. Az 1996. évi LII. törvény, tekintettel arra, hogy az adós csődjelentési kötelezettsége a Cstv.-ben már 1993-ban megszűnt, az objektív büntetőségi feltétel erre vonatkozó fordulatát hatályon kívül helyezte. A 2007. évi XXVII. törvény a felszámolási eljárás tekintetében a büntetőség feltételeként már nem annak megindítását – a kérelem bírósághoz érkezését – tekinti büntetőségi feltételnek, hanem a felszámolás elrendelését, abból kiindulva, hogy az alaptalan felszámolási kérelem ne lehessen kihatással a büntetőségre. Az utóbbi jogszabály pontosította továbbá az objektív büntetőségi feltétel utolsó fordulatát akként, hogy a büntetőség fel-

tétele lehet, ha a felszámolási eljárás megindítása törvény kötelező rendelkezése ellenére nem történt meg. A törvénynek a felszámolási eljárás kötelező kérésének elmulasztására vonatkozó rendelkezését azért volt indokolt módosítani, mert a kérelem előterjesztésének kötelező esetén kívül a Cstv. alapján bizonyos esetekben a felszámolási eljárást hivatalból, kötelezően kell elrendelni.

Az angol jogban a magyar szabályozáshoz hasonló, önállóan megjelenő objektív büntetőségi feltételt nem találunk, de a fizetése képtelenségi törvényben szabályozott bűncselekmények jelentős mértékben kötődnek a fizetése képtelenségi eljárás egyes szakaszaihoz, illetve elemeihez. Azt a megoldást választották, hogy az egyes bűncselekményi tényállások külön-külön tartalmazzák a fizetése képtelenségi eljáráshoz való viszonyukat. A felszámolással fenyegető helyzetben elkövetett csalás⁴² például a fizetése képtelenségi eljárás elrendelése esetén rendeli büntetni a felszámolás kezdetét megelőző tizenkét hónapon belül elkövetett egyes fedezetelvonó magatartásokat. A felszámolás kezdete utáni elkövetés miatti büntetőségről a törvény külön rendelkezik.⁴³ A kötelezettségek elmulasztása a felszámolás során⁴⁴ és a hitelezők megtévesztése⁴⁵ azonban csak a felszámolás során követhető el. Az egyéni csödhöz kapcsolódóan szintén hasonló rendelkezéseket találunk, az ún. bankruptcy order kibocsátásától függően válhat büntetendővé számos olyan magatartás, amelyet a bankrupt a kérelem benyújtása előtti tizenkét hónapon belül, vagy az ún. initial period⁴⁶ alatt, illetve ezt követően valósított meg.

A német Btk. a csődbűncselekményhez kapcsolódóan [283. § (6) bekezdés] a magyar szabályozáshoz részben hasonló objektív büntetőségi feltételt tartalmaz. Eszerint a cselekmény csak akkor büntetendő, ha az elkövető fizetéseit beszüntette, vagyonaival kapcsolatban fizetése képtelenségi eljárás indult, vagy a fizetése képtelenségi eljárás megindítására irányuló kérelmet vagyon hiányában elutasították. Ezen objektív büntetőségi feltétel megfelelő alkalmazását írja elő a törvény a számviteli kötelezettség megsértése [283/b. § (3) bekezdés] és a hitelező jogtalan előnyben részesítése [283/c. § (3) bekezdése] esetére is. Az adós jogtalan előnyben részesítése [283/d. § (4) bekezdés] vonatkozásában – értelemszerű eltéréssel – szintén a fizetések beszüntetése, fizetése képtelenségi eljárás megindítása, illetve az erre irányuló kérelem vagyonhiány miatti elutasítása a büntetőség feltétele. A fizetések beszüntetése nem jelent egyet a fizetése képtelenséggel, bár általában ez az oka. A hitelezői követelések kiegyenlítésének általános felfüggesztését értjük

⁴² Insolvency Act 1986., s. 206.

⁴³ Blackstone's Criminal Practice. ed. Peter Murphy. Oxford, 2004. 426. o.

⁴⁴ Insolvency Act 1986., s. 208.

⁴⁵ Insolvency Act 1986., s. 211.

⁴⁶ Az initial period a csődeljárás iránti kérelem előterjesztésétől a csőd kezdő időpontjáig terjedő időszakot jelöli. Lásd Insolvency Act 1986. s. 351.

alatta, amely akkor is elképzelhető, ha fizetési képesség nem áll fenn. Önmagában az a tény, hogy az adós egyes hitelezők követelését nem egyenlíti ki, vagy a fizetéseit ideiglenesen leállítja, a büntetőséget nem alapozza meg, de az már igen, ha fizetési szándéka ellenére nem képes egyes hitelezők követelésének a kiegyenlítésére. A fizetési képtelenségi eljárás bíróság által történő elrendelése a büntetőséget attól függetlenül megalapozza, hogy azt esetleg később megszüntették. A gyakorlat szerint a csődbűncselekmény elkövetése és a fizetések beszüntetése, illetve a fizetési képtelenségi eljárás elrendelése között időbeli és tényleges összefüggésnek kell lennie.

Az *osztrák Btk.* 156. §-a szerinti csalárd bukás megállapításához nem szükséges fizetési képtelenségi eljárás megindítása. A szakirodalomban utalnak arra, hogy a bűncselekmény megnevezésének inkább történeti okai vannak. A tényállás némi hasonlóságot mutat a magyar büntetőjogban az 1932. évi IX. törvénycikkkel megállapított hitelsértés büntetésihez. Az *StGB* 160. §-a viszont a fizetési képtelenségi eljárások során elkövethető visszaéléseket kriminalizál, ahol értelemszerűen szükséges az eljárások megindulása (szavazati joggal visszaélések, vesztegetési cselekmények).

A magyar büntetőjogban az objektív büntetőségi feltétel értékelése ellentmondásos. Van aki azt hangsúlyozza, hogy a büntetőségnak az adós fizetési képtelenségéhez, illetve a csődeljárás megindításához kötése, azok időbeli meghatározottságára tekintettel, a büntetőjogi beavatkozást és felelősségre vonást lehetetlenné teheti.⁴⁷ A *Btk.* 290. § (6) bekezdésében írt, szigorú és nem is teljesen egyértelmű korlátozást valamilyen formában újra kellene gondolni és szabályozni, ezáltal esetleg megakadályozható lenne, hogy a fizetési képtelenség megállapítása vagy kényszerű kimondása adott esetben mintegy három évre, de egyebekben csődegyezség, végrehajtási eljárás esetén ennél is hosszabb időre elnyújthatóvá váljon. A szerző szerint ilyen hosszú idő után a büntetőeljárás megindítása és eredményes lefolytatása már nagymértékben értelmét veszítheti, a bizonyítás ilyen idő távlatából pedig gyakorlatilag lehetetlenné válhat.

Helyeselhető az a felvetés, hogy a valós vagyonszertést is a fizetési képtelenség kategóriájába kell emelni, és azonos terminológiát használva a csődbűncselekmény és a fizetési képtelenségi törvény közötti összhangot megteremteni.

Alapvető kérdés, a csődbűncselekmény és a fizetési képtelenségi törvény jövőbeni kapcsolata. A csődjog restoratív, helyreállító, a gazdasági rentabilitást lehetőleg fenntartó szemléletével szemben a büntetőjog represszív módon kezeli a kérdéseket, nem „menteni” kíván, hanem büntetni kényszerül. A dilemma abban összegezzhető, hogy a két eltérő

szemléletmód azonos alapokra épülhet-e. Felmerül, hogy a büntetőjogi szabályozás során lehetséges és indokolt-e elszakadni a fizetési képtelenségi törvény fogalomrendszerétől.⁴⁸

Valójában két megoldás képzelhető el. Az egyik szerint a büntető anyagi jogszabályok teljes egészében vagy legalábbis nagymértékben függetlenítik magukat a megalkotandó fizetési képtelenségi törvénytől, és az ott használt terminológiától. Ebben az esetben külön dogmatikai rendszer kiépítésével, értelmező rendelkezéssel a büntetőjogi felelősségre vonás független lenne a csődjogtól, és csupán olyan összefüggés lenne megteremthető a fizetési képtelenségi törvénnyel, hogy a csődeljárás, illetve a csődegyezség vagy a fizetési képtelenség végleges rendezése idejéig a büntetőeljárás esetleg felfüggesztésre kerülhetne. A másik megoldás olyan átfogó reform megvalósítása lehet, mely alapján a csődbűncselekmény és a fizetési képtelenségi törvény teljes összhangba kerül egymással.⁴⁹

A fizetési képtelenségi törvényt előkészítő Kodifikációs Munkacsoport Büntetőjogi Albizottsága az utóbbi megoldás mellett foglalt állást.

Az objektív büntetőségi feltételt illetően a magam részéről jelenleg indokoltnak látom annak fenntartását. Kétségtelen tény, hogy mellőzése a hitelezői érdekek védelmét elvileg jobban szolgálná, és egy kiérleltebb büntető-joggyakorlat mellett hosszabb távon megfontolható elhagyása, a hitelezőket károsító cselekmények büntetőségeinek a fizetési képtelenségi eljárásoktól függetlenné válása. Ugyanakkor a büntetőjogi felelősség körének jelentős kiterjesztését jelenthetné. Láttuk, hogy a magyar büntetőjog történetben mindkét megoldásra találunk példát, ahogy a külföldi büntetőjogi szabályozásokban is.

Figyelmet érdemel *Tóth Mihály* javaslata, mely a büntetőséget inkább szűkebbre vonná. A szerző utal arra, hogy ez kihatással lehet az eljárás eredményességére, de azokra több elvi alappal kerülne sor. A *csődeljárás* esetében nézete szerint a tettek veszélyessége akkor kezdődik, amikor az adós cég a fizetési haladékhöz a hitelezők hozzájárulását nem kapta meg, vagy a fizetési haladék tartama alatt a hitelezőkkel az egyezség nem jön létre. A csődeljárás megindítása helyett tehát a bűncselekmény akkor lenne büntethető, ha az adós a hitelezőktől fizetési haladékot nem kapott, illetve, ha az eljárást megszüntető végzés jogerőre emelkedett, feltéve, hogy a bíróság az eljárást azért szüntette meg, mert a hitelezőkkel nem jött létre egyezség, azt nem hagyta jóvá, vagy az egyezség nem felel meg az egyezsége vonatkozó törvényi előírásoknak.⁵⁰

Ez az álláspont azért megfontolásra érdemes, mert a csődeljárás alapvetően a reorganizációt szol-

⁴⁷ Varga Zoltán: Gondolatok a csődbüntett kodifikációs munkája kapcsán. in: *Gazdasági büntetőjogi tanulmányok*. Szerk.: *Tóth Mihály-Gál István László*. Pécsi Tudományegyetem ÁJK. Pécs, 2005. 344. o.

⁴⁸ *Tóth Mihály-Török Gábor*: A csődjog változó szempontrendszerének hatása a büntetőjogi szabályozásra. 324–325. o.

⁴⁹ *Tóth Mihály*: Néhány szempont a gazdasági bűncselekmények új szabályozásához. II. rész. *Büntetőjogi Kodifikáció*. HVG-ORAC Budapest, 2004/4. 4. o.

⁵⁰ *Tóth Mihály*: Néhány szempont a gazdasági bűncselekmények új szabályozásához. II. rész. 5. o.

gálná, arra kíván lehetőséget adni, hogy az adós a hitelezőkkel együttműködve elkerülhesse a fizetésképtelenséget. Ez utóbbi ugyanis az eljárás megindításának nem feltétele. A csődeljárás célzott szerepe az, hogy az adós csődvédelmet kérjen a hitelezőkkel szemben. Az adósok azonban a gyakorlati tapasztalatok alapján nem vállalják a csődeljárás megindítását, mivel felhívják magukra a hitelezők figyelmét és kiteszik magukat egy későbbi felszámolási eljárásnak.⁵¹

Ha mindehhez még hozzátesszük, hogy a csődeljárás adós általi kezdeményezése nyitja meg adott esetben a kérelmet előterjesztő személy büntethetőségét, úgy nem nehéz belátni, hogy a hatályos büntetőjogi szabályozás további gátját képezheti az adósok egyébként sem túl nagy csődeljárás kezdeményezési készségének. Ily módon pedig a csődeljárás jogintézménye sem képes rendeltetését betölteni.

5. A csődbűncselekmények alanyi körének meghatározása

A hatályos Btk. 291. §-ába foglalt értelmező rendelkezés szerint a csődbűncselekményt tettesként az követheti el, aki a gazdálkodó szervezet (adós) vagyonával vagy annak egy részével rendelkezni jogosult. A tettesség független attól, hogy a vagyonnal történő rendelkezés alapjául szolgáló jogügylet érvényes-e. Az értelmező rendelkezés beiktatását indokolja, hogy a bűncselekményt ugyan gazdálkodó szervezet keretében követik el, de Büntető Törvénykönyvünk az egyéni büntetőjogi felelősség, a bűnfelelősség elvén alapul, a jogi személy bűncselekmény alanya nem lehet.⁵²

A 2007. évi XXVII. törvénynek az adminisztratív csődbüntettet a csődbűncselekmények köréből kiemelő, és a számvitel rendjének megsértése tényállásában elhelyező rendelkezése rendszertanilag ugyan nem problémamentes, de a speciális alánysággal kapcsolatos korábbi elméleti és jogalkalmazási vitákat megoldotta.

Lényeges kérdés, hogy a jövőben a fizetésképtelenségi eljárások továbbra is kizárólag a gazdálkodó szervezetekhez kötődnek-e, avagy bevezetésre kerül hazai jogunkba is az angol, német, osztrák stb. jogokban ismert ún. fogyasztói csőd, egyéni csőd, egy magánszemély fizetésképtelen állapota. Az e kérdésben való állásfoglalás értelemszerűen kihatással lehet a csődbűncselekményért felelősségre vonható személyek körére is.

A magyar büntetőjogban a csődületről szóló 1840. évi XXII. törvénycikk szerinti hamis bukás alanya bárki lehetett, egyes a törvényben megjelölt elkövetési magatartások vonatkozásában azonban csak a kereskedők, illetve gyárosok válhattak a

bűncselekmény tettesévé. Maga a csődtörvény hatálya értelemszerű eltérésekkel ugyanis a természetes személyekre is kiterjedt. A vétkes bukás tettese azonban csak kereskedő lehetett. *Csemegi* Károly is úgy foglalt állást, hogy nincs különbség a hitelezők jogos követeléseinek dolossus kijátszásában, ha ezt kereskedő, vagy ha nem kereskedő követi el. A csalárd és a vétkes bukást ennek megfelelően bárki elkövethette, egyes elkövetési magatartásokat azonban (pl.: kereskedelmi könyvekkel kapcsolatos cselekmények, melyek vezetésére csak a kereskedő volt kötelezve) kizárólag a kereskedők valósíthattak meg. A törvény értelmező rendelkezése szerint, ha valamely kereskedelmi társaság vagy egyesület vagyona ellen nyitott csőd, a bűnösség az üzlet vezetésével megbízott azon személyeket terhelte, akik a büntetendő cselekményt elkövették. A *Hs.* némileg pontosított rendelkezése szerint, ha az adós kereskedelmi társaság vagy egyesület, a felelősség a vagyon kezelésével, illetőleg az üzlet vezetésével vagy az ügyek intézésével megbízott azokat a személyeket terhelte, akik a cselekményt elkövették. A *Hs.* kimondta továbbá, hogy az adós vagyonával vagy ennek egy részével megbízás vagy egyéb jogviszony alapján rendelkező személyt büntetőjogi szempontból az adóssal kell azonosítani. E rendelkezés már a vagyonnal való rendelkezési jogosultságnak tulajdonít meghatározó jelentőséget, ahogy 1992. évi XIII. törvénnyel beiktatott, a csődbüntetthez kapcsolódó értelmező rendelkezés is.⁵³

A hivatkozott rendelkezés szerint a csődbüntettet és a hitelező jogtalan előnyben részesítését tettesként az követhette el, aki a gazdálkodó szervezet (adós) vagyonával vagy annak egy részével rendelkezni jogosult, akkor is, ha a fizetésképtelenség, a vagyon csökkenése a gazdálkodó szervezet (adós) vonatkozásában állt fenn, és a tettes a gazdálkodó szervezet (adós) hitelezőjének kielégítését hiúsította meg. A tettesség akkor is megállapítható volt, ha a vagyonnal történő rendelkezés alapjául szolgáló jogügylet érvénytelen.

A 2007. évi XXVII. törvény a fentiek szerint egyszerűsítette és pontosította a bűncselekmény-alányságra vonatkozó értelmező rendelkezést.

Angliában a fizetésképtelenségi jog nem csupán a gazdálkodó szervezetek vonatkozásában alkalmazható, hanem a corporate insolvency mellett ismert a personal insolvency, az egyéni csőd, fizetésképtelenség is (bankruptcy). A gazdálkodó szervezetek fizetésképtelenségéhez, illetve az egyéni csődhöz kapcsolódó bűncselekmények a fizetésképtelenségi törvényen belül, de elkülönülten nyernek szabályozást.

A gazdálkodó szervezetek fizetésképtelenségéhez és likvidációjához kapcsolódó delictumok esetén az egyes tényállások többnyire konkrétan megjelölik a lehetséges elkövetők körét. A törvény általában a jelenlegi és korábbi tisztségviselők felelőségéről rendelkezik. Több tényállás külön tartal-

⁵¹ *Juhász* László: A magyar fizetésképtelenségi jog kézikönyve. Novotni Alapítvány. Miskolc, 2006. 93. o.

⁵² E tényen nem változtat, hogy a 2001. évi CIV. törvény alapján jogi személlyel szemben büntetőjogi intézkedések kerülhetnek alkalmazásra.

⁵³ Btk. 291/A. §

mazza, hogy a vezetők fogalma alatt az ún. árnyék-vezetőket is érteni kell.

Az egyéni csődhöz kapcsolódó bűncselekmények tettese főszabályként a bankrupt lehet. A bűncselekmények megállapításának általános feltétele, hogy egy csődkérelem alapján a bíróság bankruptcy order-t bocsásson ki. Bankrupt-nak tehát az tekintendő, akit a bíróság ilyennek nyilvánított.

A német büntetőjogban a fizetéseképtelenségi bűncselekményeket – az adós jogtalan előnyben részesítése (283/d. §) kivételével – különös bűncselekményeknek tekintik. Az új fizetéseképtelenségi törvény (InsO) és a fogyasztói csőd bevezetése az elkövetői kört lényegesen szélesítette. A német fizetéseképtelenségi rendtartás csak egy egységes fizetéseképtelenségi eljárást ismer. Fizetéseképtelenségi eljárás indítható minden jogi vagy természetes személy vagyona vonatkozásában akkor is, ha vállalkozási tevékenységet nem folytat (ún. fogyasztó).⁵⁴

A csődbűncselekmény (283. §) egyes fordulatait csak kereskedők valósíthatják meg (üzleti könyvek vezetésével, mérlegkészítéssel kapcsolatos kötelességszegések). A német szakirodalomban az alanyiség szempontjából kiemelik azt is, hogy a csődbűncselekmény egyes fordulatait kizárólag a krízishelyzetben lévő adós követheti el (vagy az adós, aki a krízishelyzetet maga okozza), akivel szemben az objektív büntethetőségi feltétel is fennáll. Jogi személy adós esetén jellemzően az ügyvezető, vezető tisztségviselő tartozik büntetőjogi felelősséggel. Lényeges, hogy az ún. tényleges ügyvezető is büntethető, aki megfelelő megbízással, kinevezéssel ugyan nem rendelkezik, de a társaság tagjainak egyetértése alapján ügyvezetőként jár el.

Jelentőséget kell továbbá tulajdonítanunk az StGB 14. §-ának, amely a más nevében és javára való eljárásról rendelkezik. A más érdekében cselekvés lényege, hogy ha valaki 1) jogi személy képviseleti joggal rendelkező szerveként vagy ilyen szerv tagjaként, 2) polgári jogi társaság képviseleti joggal rendelkező tagjaként, vagy 3) törvényes képviselőként jár el, és valamely törvényi rendelkezés a büntethetőség feltételeként meghatározott személyes tulajdonságot, viszonyt vagy körülményt követel meg (különös személyi tulajdonságok), ezek a képviselő vonatkozásában is megállapíthatók, ha a képviselt esetében fennállnak.

Ha valaki egy üzem tulajdonosától vagy más, erre jogosulttól megbízást kap az üzem egészének vagy valamely részének vezetésére, vagy kifejezett megbízást kap tulajdonosi felelősséggel járó feladat saját nevében történő teljesítésére, és megbízatása körében jár el, és valamely törvényi rendelkezés a büntethetőség feltételeként különös személyi tulajdonságok meglétét követeli meg, ezek a megbízott vonatkozásában is megállapíthatók, ha a tulajdonos esetében fennállnak. Ha valaki valamely hatóság megbízásából közigazgatási feladatokat teljesít, az 1. fordulatot értelemszerűen alkalmazni kell. E rendel-

kezések akkor is irányadóak, ha a képviselet vagy megbízás alapját képező jogügylet érvénytelen.

Az StGB 283.d. §-a az adós jogtalan előnyben részesítése címén a kívülállót rendeli tettesként büntetni egyes fedezetelvonó cselekmények miatt.

Az osztrák jog a fizetéseképtelenségi eljárások körében megkülönbözteti az Egyezségi Törvénykönyv (AO) alapján történő egyezségi eljárást (Ausgleichsverfahren) és a Csődtörvény (KO) alapján történő csődeljárást (Konkursverfahren). Külön szabályok vonatkoznak a természetes személyek csődjére. Az üzleti vállalkozást nem működtető természetes személyek csődeljárását adósságrendezési eljárásnak (Schuldenregulierungsverfahren) határozzák meg. Az StGB 156. §-a szerinti csalárd bukást különös bűncselekménynek tekintik annyiban, hogy tettese csak az lehet, akinek legalább két hitelezője van. A hitelezők megkárosítását (157. §) ellenében a csalárd bukással csak kívülálló személy követheti el, aki az adós beleegyezése nélkül hozza az adós hitelezőit hátrányos helyzetbe. A büntető kódex 161. §-a a vezető beosztású személyek felelősségére vonatkozó rendelkezéseket tartalmaz. Ha a csődbűncselekményeket – az idegen hitelezők megkárosítása kivételével – jogi személy vagy jogi személyiséggel nem rendelkező társaság vezető tisztségviselője követi el, akkor az adóssal, illetve a hitelezői visszaéléseket is értékelő 160. § tekintetében a hitelezővel azonos módon büntetendő. Ugyanígy büntetendő, aki az adós vagy a hitelező egyetértése nélkül, de annak vezető tisztségviselőjeként jár el. Ha az ún. fizetéseképtelenségi szakértő jogi személy, vagy jogi személyiséggel nem rendelkező társaság, akkor annak vezető tisztségviselője is büntethető lehet. A büntető törvény 309. §-a alapján vezető tisztségviselők azok az alkalmazottak, akik a társaság üzletvezetését nagy mértékben befolyásolni tudják. Ide sorolható továbbá az üzletvezető, az igazgatóság, illetve a felügyelőbizottság tagja, a cégvezető.

A hatályos magyar csődtörvény nemcsak általában a természetes személyekre, de még a gazdasági tevékenységet folytató egyéni vállalkozókra sem terjed ki. Az egyik megközelítés szerint azt az intézményrendszert, amely megoldással szolgálhat a tartozásaik fizetésére képtelen természetes személyeknek, nem is a csődjog, hanem a szociális jog körében lehet kiépíteni.⁵⁵

A fogyasztói csőd német, osztrák és egyesült államokbeli szabályainak áttekintése alapján a jogintézmény magyarországi meghonosítását illetően a csődjogi szakirodalomban többen óvatosságra intenek.⁵⁶ Rámutatnak arra, hogy a fogyasztói csőd intézménye növeli a hitelezők kockázatát, helyen-

⁵⁵ Miskolczi Bodnár Péter: Igények és javaslatok a fizetéseképtelenségi jog magyarországi újrászabályozására. in: Bérgarancia és a csőd –, felszámolási eljárás reformja. Szerk: Miskolczi Bodnár Péter–Prugberger Tamás. Novotni Kiadó. Miskolc, 2005. 341. o.

⁵⁶ Így például Fazekas Judit–Mátyás Imre: A fogyasztói csőd intézménye és szabályozása az Európai Unióban és Magyarországon. in: Bérgarancia és a csőd –, felszámolási eljárás reformja. Szerk: Miskolczi Bodnár Péter–Prugberger Tamás. Novotni Kiadó. Miskolc, 2005. 93–95. o.

ként már átlépi a piaci törvényeket és a polgári jog általános, szerződések esetében kiemelt érvényesülést igénylő, a felek mellérendeltségére vonatkozó szabályait. Az új csődtörvény tézisei⁵⁷ a hatályos csődtörvényben szabályozott külön csődeljárástól és felszámolási eljárástól eltérően csődeljárás néven egységes eljárást irányoznak elő. A csődeljárás első szakasza a hitelezői gyűlésig tart, célja a csődtömeg és a hitelezői követelések felmérése. Második szakasza a hitelezők döntésétől függően a reorganizáció vagy a felszámolás. A fizetéseképtelenségi szakértő (vagyonfelügyelő, csőd gondnok, felszámoló) szerepe érdemben változna, ténylegesen szakértői, ellenőri szerepet kapna, önálló döntési lehetősége csak akkor lenne, ha a hitelezők nem élnek jogosítványaikkal.

Érdemes még kiemelnünk az új fizetéseképtelenségi törvényt előkészítő munkálatok körében a törvény szövegére vonatkozó konkrét javaslatot, mely a törvény személyi hatályát akként határozná meg, hogy az üzletszerűen gazdasági tevékenységet folytató jogi személyekre, jogi személyiséggel nem rendelkező ilyen szervezetekre és személyekre terjedne ki.⁵⁸ E meghatározás egyúttal a gazdálkodó szervezet fogalmának kiiktatását is jelentené a csődtörvényből. Az új definíció kapcsán arra utalnak, hogy ily módon minden olyan szervezet a törvény hatálya alá kerül, amely csak kiegészítő jelleggel foglalkozik gazdasági tevékenységgel. Ezek közül elsősorban az egyesületeket és az alapítványokat emelik ki.⁵⁹ A definíciónak azonban nézetem szerint további hatása lehet, hogy az üzletszerű gazdasági tevékenységet folytató személyek körébe az *egyéni vállalkozók* is beleérthetők.

Alláspontom szerint szervezet keretében történő elkövetés esetén megfontolandó lehet – az angol büntetőjogi szabályokhoz hasonlóan – az ún. *árnyékvezető* büntetőjogi felelősségére vonatkozó kifejezett törvényi rendelkezés beiktatása. A csődtörvény 2006. évi novellája a magyar jogba is bevezeti az árnyékvezető fogalmát, vezető tisztségviselőnek minősítve azt a személyt is, aki jogi értelemben ugyan nem vezető tisztségviselő, de ténylegesen meghatározó befolyást gyakorol a gazdálkodó szervezet döntéseinek meghozatalára. A csődtörvény novella miniszteri indoklása szerint a törvény ezzel különösen a nagyméretű, illetve gazdasági pozíciójában alárendelt gazdálkodó szervezetek esetében kívánja azon személyeket is a Cstv. szerinti felelősségi körbe vonni, akik a vagyonvesztést ténylegesen előidézték. Annak megítélése, hogy egy meghatározott adós szervezetnél mely személyek tekinthetők árnyékvezetőnek, a bíróság mérlegelési jogkörébe tartozik.

⁵⁷ 1094/2005. (IX. 19.) Korm. határozat

⁵⁸ *Kampis György–Török Gábor*: A fizetéseképtelenségről szóló törvény tematikája in: A fizetéseképtelenség szabályozása. Javaslat egy magyar Eu-konform törvény megalkotására. Europa Institut. Budapest, 2002. 161. o.

⁵⁹ *Török Gábor–Zumbók Ferenc*: A fizetéseképtelenségi törvény téziseinek koncepciója. in: A fizetéseképtelenség szabályozása. Javaslat egy magyar Eu-konform törvény megalkotására. Europa Institut. Budapest, 2002. 136. o.

Az árnyékvezetőre vonatkozó, büntetőjog-alanyiságot megteremtő törvényi rendelkezés azért lehet indokolt, mert véleményem szerint a vagyonnal rendelkezni jogosultak köre (lásd Btk. értelmező rendelkezése) nem feltétlenül azonos az árnyékvezető Cstv. szerinti fogalmával.

Átgondolást érdemel továbbá a *felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztásával megvalósuló vezetői büntetőjogi felelősség* e körben történő alkalmazásának lehetősége. Hatályos büntetőjogunkban a vesztegetés [Btk. 253. § (3)–(4) bekezdés], valamint az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértése [Btk. 314. § (3)–(4) bekezdés] körében találunk ilyen rendelkezéseket. A tényállás ugyan nem nevesíti, de az elkövetési magatartás nyilvánvalóan a felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztása, nem megfelelő teljesítése. Az ellenőrzési vagy felügyeleti kötelezettség terjedelme és tartalma a konkrét esetekben egyedileg vizsgálendő. A felelősség feltétele, hogy a bűncselekményt a gazdálkodó szervezet tagja vagy dolgozója a gazdálkodó szervezet érdekében kövesse el, továbbá az is, hogy a felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség teljesítése a bűncselekmény elkövetését megakadályozhatta volna. Az elkövető mulasztása és a gazdálkodó szervezet tagja vagy dolgozója által elkövetett bűncselekmény között hipotetikus okozati összefüggés áll fenn. A bűncselekmény megállapításához nem szükséges annak bizonyítása, hogy az ellenőrzés vagy felügyelet folyamánként a dolgozó vagy tag cselekményét nem követte volna el. Elegendő annak lehetősége, hogy az ellenőrzés, felügyelet teljesítése megakadályozhatta volna a bűncselekmény elkövetését. Ha a dolgozó vagy tag a bűncselekményt akkor is elkövette volna, ha a vezető, illetve ellenőrzésre vagy felügyeletre jogosult teljesíti ellenőrzési vagy felügyeleti kötelezettségét – vagyis az ellenőrzés, felügyelet gyakorlása sem hátrálhatta volna el a bűncselekményt – e tényállás nem állapítható meg.⁶⁰

A bűncselekmény szándékosan és gondatlanul is megvalósítható. Gondatlan elkövetés esetén minden bizonnyal az ellenőrzési, felügyeleti kötelezettség elhanyagolása lesz tipikus. A hivatkozott törvényi rendelkezéseket a 2001. évi CXXI. törvény iktatta be büntetőjogunkba, jogalkalmazási gyakorlatuk azonban nincs. Így ellenérvként fogalmazható meg, hogy indokolt-e valójában nem funkcionáló jogintézmények alkalmazási körének kibővítése.

A szakirodalomban van olyan nézet, mely szerint a jogalkotónak különösen a vesztegetés körében tartózkodnia kellett volna ezen felelősségi forma kodifikálásától, mivel hazánkban a felelősségi rendszer alapvető átalakítása nélkül nem alkalmazható, leginkább az objektív felelősséget elfogadó és alkalmazó rendszerekben működtethető. E megközelítés szerint az Európai Unióhoz történő csatlakozás során a hazai jogalkotó a büntetőjogban olyan

⁶⁰ *Gula József*: A gazdasági bűncselekmények in: Magyar Büntetőjog Különös Rész II. 2006. 403–404. o.

jogintézmények átvételére is köteles, amelyek a magyar jogtól idegenek. Wiener ennek példaként említi a gazdasági vezetőknek a beosztottak bűncselekményéhez kapcsolódó felelősségét.⁶¹ Tény, hogy a kodifikáció alapját az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló konvenció⁶² 3. Cikke, valamint a korrupció elleni küzdelemről szóló konvenció⁶³ 6. Cikke képezték. Indokolt lehet a kérdés, hogy következetesnek nevezhető-e az a büntetőpolitika, amely a jellemzően szervezetben elkövetett szándékos bűncselekmények közül csupán két cselekményre vonatkozóan tágitja ki a büntetőjog hatókörét a mulasztó vezetőre, míg súlyos szervezeti visszaélések garmadájánál a gondatlan (esetenként a szándékos) vezetői mulasztás büntetlen marad.⁶⁴

A felelősségi alakzat megteremtésének pozitív vonása, hogy megfelelő ellenőrzési és felügyeleti rendszer kiépítésére ösztönzi a vezetőket a bűncselekmények megakadályozása érdekében.⁶⁵ A magyar szabályozás lényeges sajátossága az is, hogy a büntetőjogi felelősség megállapításának garanciális feltételeként megköveteli a köteleességszegés relevanciáját is.

Utalhatunk arra, hogy tételes jogunkban ugyan csak a 2001. évi CXXI. törvénnyel jelent meg a vezetőknek a beosztottak bűncselekményéhez kapcsolódó büntetőjogi felelőssége, de mintegy jogtörténeti, gondolati előzményként említhető, hogy a Hs. javaslata az üzlet vezetésével megbízott személyek felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettségének akár szándékos, akár gondatlan elmulasztását a hitelezők érdekeit sértő bűncselekmények esetén vétségként büntetni kívánta.

További érdekes kérdéskör a *fizetésektelenségi szakértők csődbűncselekményekért való felelőssége*. A vagyonszámoló és a felszámoló, mint az adós vagyonszállal rendelkező jogosultak a hatályos szabályok alapján álláspontom szerint a bűncselekmény alanyává válhatnak, a gyakorlatban azonban ilyen felelősség kimondása nemigen fordul elő.

Tóth Mihály felveti, hogy akár új tényállás megalkotásával, akár értelmező rendelkezéssel a jövőben egyértelműen biztosítani kell a csődvagyonnal rendelkező jogosult, s eddig szinte privilegizált helyzetben lévő vagyonszámoló és felszámoló csődbűncselekmény miatti felelősségét. Az elkövetési magatartások túlnyomórészt azonosak lehetnek a hatályos törvényben rögzítettekkel, de kiegészí-

tendőek a vagyonszámoló eljárására vonatkozó speciális szabályok (pl. pályázat, árverés) megsértésével. Utal arra, hogy e körben esetleg meg lehetne kívánni a célzatot, illetve eredményt (a cselekményt maga vagy más számára jogtalan előny szerzés végett vagy vagyoni hátrányt okozva követi el). A bűncselekmény alanya a bíróság által kirendelt vagyonszámoló vagy felszámoló, szervezet esetében az eljárásért személyében felelős felszámolóbiztos lenne.⁶⁶ A fizetésektelenségi szakértőkre vonatkozó speciális büntetőjogi rendelkezés indokoltságát támasztja alá, hogy egyes magatartások, melyek a hitelezői kielégítést veszélyeztetik, büntetlenek maradhatnak. Példaként említhető a gazdálkodó szervezet tevékenységének továbbfolytatása a felszámolás alatt, mikor azt a gazdasági ésszerűség már nem indokolja.⁶⁷

Természetesen, ha az új fizetésektelenségi törvény a fizetésektelenségi szakértők szerepét megváltoztatva inkább ellenőrzési jogokat biztosít számukra, ez a büntetőjogi felelősség körére is érdemi kihatással lehet.

A vagyonszámoló és a felszámoló csődbűncselekményért történő felelősségre vonhatóságának köre – eltérő jogosítványaikra tekintettel – különböző. A vagyonszámoló egyes nézetek szerint a csődbűncselekmény önálló tettese nem is lehet, legfeljebb a gazdálkodó szervezet tisztségviselőjének cselekményéhez kapcsolódóan részesként – felbujtóként vagy bűnsegédként – vonható felelősségre.⁶⁸ Rá kell azonban mutatnunk, hogy a Cstv. hatályos szabályai szerint egyes esetekben a hitelezők által meghatározott összeget meghaladó adósi kötelezettségvállaláshoz a vagyonszámoló jóváhagyása szükséges. Helyesebbnek látszik ebben a körben a gazdálkodó szervezet vezetőjének és a vagyonszámolóé – ha ennek feltételei fennállnak – társtettesként történő felelősségre vonása. A vagyonszámolóé a Cstv. olyan további jogokat is biztosít (pl.: egyes szerződések, jognyilatkozatok megtámadása), melyek megszegése bűncselekményt valósíthat meg. A *felszámoló* vagyoni rendelkezési jogosultságáról a Cstv. egyértelműen rendelkezik, nézetem szerint a csődbűncselekmény tettesévé válhat.

A csődjogi szakirodalomban többször találkozhatunk azzal a nézettel, mely szerint a bűncselekmény alanya lehet a helyi önkormányzatok adósságrendezési eljárásában kirendelt *pénzügyi gondnok*, akinek jogosítványai a csődeljárásban kirendelt vagyonszámoló és a felszámoló jogosultságaihoz hasonlítanak.⁶⁹ Nézetem szerint azonban a pénzügyi gondnok korábban sem lehetett a csődbűntett tettese, a

⁶¹ Wiener A. Imre: A gazdasági vezetőknek a beosztottak bűncselekményéhez kapcsolódó büntetőjogi felelőssége. Magyar Jog 2003/12. 705. o.

⁶² Az Európai Közösségek Pénzügyi érdekeinek védelméről szóló 1995. július 26-án Brüsszelben létrejött egyezmény.

⁶³ Az Európai közösségek és az Európai Unió tagállamainak köztisztviselőit érintő korrupció elleni küzdelemről szóló 1997. évi egyezmény

⁶⁴ Kis Norbert: Gondolatok a bűnösségi elv hanyatlásáról. in: Györgyi Kálmán ünnepi kötet. Szerk.: Geller Balázs. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest, 2004. 333. o.

⁶⁵ Nyomozati tapasztalatok alapján rámutatnak arra is, hogy a felügyelő bizottság gyakorta nem végzi el azt a kontrollt a vállalkozás működése felett, amelyet a törvény szerint kellene. Berzsenyi Mihály: Gazdasági bűnözés a rendszerváltás után. Belügyi Szemle 2000/6. 76. o.

⁶⁶ Tóth Mihály: Néhány szempont a gazdasági bűncselekmények új szabályozásához II. rész Büntetőjogi Kodifikáció HVG-ORAC Budapest, 2004/4. 7. o.

⁶⁷ Tóth Mihály–Török Gábor: A csődjogi változó szempontrendszerének hatása a büntetőjogi szabályozásra. 336–337. o.

⁶⁸ Kereszty Béla: A „csődgondnok” büntetőjogi felelőssége. Belügyi Szemle, 2002/10. 24–25. o.

⁶⁹ Lásd Juhász László: A csődbűntett magánjogi nézőpontból. Magyar Jog, 2000/12. 732. o.

csődbűncselekmény pedig már kifejezett rendelkezéssel rögzíti, hogy csak a Cstv. hatálya alá tartozó gazdálkodó szervezet vonatkozásában állapítható meg, e fogalomkörbe pedig a helyi önkormányzatok nem tartoznak bele. Természetesen feltehetjük a kérdést, hogy e hiátust nem lenne-e indokolt megszüntetni és a csődbűncselekményért való büntetőség feltételeit megteremteni.

Juhász László felveti, hogy a Hs. rendelkezéséhez – mely szerint, akit csődeljárásban, csődön kívüli kényszeregyezségi vagy kényszerfelszámolási eljárásban az adós vagyónának kezelésével, gondozásával, felügyeletével vagy ezek ellenőrzésével bízta meg, ha megbízatása körében akár a hitelezőknek, akár az adósok tudva és akarva vagyoni kárt okoz, hűtlen kezelés miatt büntetendő – hasonló tényállás rekodifikálása – bár e cselekmények ma is büntethetőek – megkönnyítenék a jogalkalmazók dolgát.⁷⁰ Kereszty Béla azonban meggyőzően mutatja ki, hogy a felszámoló egyes magatartásokkal kimerítheti ugyan a hűtlen kezelés büntettének törvényi tényállását, ám ha az általa megvalósított bűncselekmény eredménye a hitelezők kielégítésének akár csak részbeni megfiúsítása, terhére a csődbűncselekmény elkövetése állapítható meg. Nem vitatja, hogy valamelyest egyszerűsödhetne a jogalkalmazóknak a felszámoló jogszabályellenes tevékenységének minősítésével kapcsolatos helyzete, de egyrészt a hűtlen kezelés törvényi tényállása bővülne egy speciális helyzetre vonatkozó rendelkezéssel – feleslegesen –, másrészt a vagyoni hátrány bizonyításával az eljárás már nem válna egyszerűbbé.⁷¹

6. Bűnösségi kérdések

Állást kell foglalni a tekintetben is, hogy a csődbűncselekmények a jövőben is csak szándékosan elkövethető delictumok maradnak, vagy bizonyos körben indokolt lehet a gondatlan elkövetést is büntetés alá vonni.

Hazánkban a csődületről szóló 1840. évi XXII. törvény cikk különbséget tett a hamissággal párosult és a vétkes gondatlanságból eredett bukás között. A vétkes bukást – a hamis bukástól eltérően – kizárólag kereskedők követhették el. A korabeli felfogás szerint e bűncselekmény természeténél fogva kizárta a szándékosságot. Kiemelendő azonban, hogy a törvény a vétkekkel párosult bukást csak „nagyobb beszámítású körülmények közt” rendelte büntetni. A Csemegi-kódexben a csalárd és a vétkes bukás közötti elhatárolást nem elsősorban a szándékos vagy gondatlan elkövetés jelentette, hanem a célzat. A vétkes bukás elkövetője a hitelezők megkárosítására irányuló célzat nélkül, esetenként szándékosan, de többnyire gondatlanul fejtette ki a tényállásszerű elkövetési magatartásokat. A Hs. a hitelsértés vétsége vonatkozásában egyértelművé kívánta tenni, hogy a hitelezők kielégítésének

meghiúsítása vagy csorbítása csak gondatlanságból történhet. A hitelsértés vétsége akkor valósult meg, ha az adós egy vagy több hitelezőjének kielégítését gondatlanságból megfiúsította vagy csorbította azzal, hogy nyilvánvaló pazarlása vagy nagymértékben hanyag, vagy nagymértékben könnyelmű üzletvitele, illetőleg gazdálkodása következtében fizetéseképtelenné vált. Az 1992. évi XIII. törvénnyel a Btk.-ba iktatott csődbűntett kizárólag szándékosan elkövethető delictum, ahogy a 2007. évi XXVII. törvénnyel történt módosítást követően a csődbűncselekmény is.

Az angol büntetőjogi rendelkezések bűnösségi kérdésekben kevésbé összevethetőek és hasznosíthatóak az angol és a magyar jogrendszer koncepcionális különbözősége okán. Több csődbűncselekmény esetén sajátos felelősségi struktúra, strict liability érvényesül. Alkalmazhatóak azonban egyes kimentések (defence), melyek a büntetőjogi felelősséget kiküszöbölik.

A német büntetőjogban – a magyar szabályokhoz hasonlóan – a gondatlan elkövetés külön törvényi rendelkezés alapján büntethető. A csődbűncselekmények jellemzően szándékos delictumok, de a 283. § (4) és (5) bekezdése gondatlan cselekményeket is csődbűncselekményként rendel büntetni. A 283. § (4) bekezdése külön szabályozza azt az esetet, ha az elkövetési magatartás ugyan szándékos, de a krízishelyzetet az elkövető gondatlansága folytán nem ismerte fel vagy gondatlanul okozta. A 283. § (5) bekezdése pedig külön értékeli azokat az eseteket, amikor már a törvényben megjelölt elkövetési magatartások kifejtése is gondatlanul történik, és a krízishelyzet fennállására vagy annak előidézésére is az elkövető gondatlansága terjed ki.

Az osztrák Btk.-ban a csődbűncselekmények szintén jellemzően szándékosan követhetőek el, de önálló tényállás értékeli a gondatlan bűncselekményt (159. §). Míg a csalárd bukás esetén a törvény generális rendelkezése alapján a hitelezők kielégítésének csorbítása általában büntetendő, a hitelezői érdekek gondatlan károsítása esetén az elkövetési magatartások részletesen körülírtak (pl.: az ésszerű gazdálkodás követelményeivel ellentétes módon rendkívül kockázatos, szokásos gazdasági tevékenységbe nem tartozó üzletkötés stb). A bűncselekmény további tényállási eleme a fizetéseképtelenség, melyet az elkövető kirívó gondatlansággal idéz elő. Az utóbbi fogalom a polgári jogból került át a büntetőjogba. A gondatlanság ezen fajtája azt jelenti, hogy szokatlan, feltűnő gondatlanságról van szó, a kár bekövetkezése előre látható.

Álláspontom szerint helyes az a megközelítés, amely a csődbűncselekményeket alapvetően szándékosan elkövethető delictumoknak tekinti. Bizonyos körben mégis indokolt lehet a gondatlan bűncselekmények büntetőségének megteremtése. A büntethető cselekmények körét legszűkebbre vonva szabályozható egy olyan törvényi rendelkezés, mely büntetni rendeli, ha a 290. § (4) bekezdésében meghatározott cselekményt gondatlanságból követik el,

⁷⁰ Juhász László: A csődbűntett magánjogi nézőpontból. 733. o.

⁷¹ Kereszty Béla: A „csődgondnok” büntetőjogi felelőssége. 27. o.

vagyis a gazdasági életben súlyos következményekkel járó csődbűncselekmény gondatlan alakzatát. Mint a hazai jogtörténeti és nemzetközi példák is mutatják, nem elképzelhetetlen azonban a gondatlan delictumok, csődbűncselekmények ennél szélesebb körben történő büntetendővé nyilvánítása sem.

7. A csődbűncselekmények büntetési rendszere

Végezetül átgondolást érdemel – a gyakorlati tapasztalatokra is figyelemmel – a büntetési tételek adekvát meghatározása. Évszázadokon keresztül, mint tudjuk, az adós nemcsak vagyonával, hanem személyével is felelt tartozásaiért. Még a római jogban is fellelhetők voltak rendelkezések, melyek alapján az adós szolgaságba kerülhetett, bizonyos esetekben akár meg is ölhették. A klasszikus csődjogok megjelenésével azonban az eljárás tárgya már az adós vagyona, és az adós megbüntetésére már nem önmagában a bukás, hanem valamilyen további vétkes cselekmény szolgál alapul. Az *1840. évi XXII. törvénycikk* alapján a hamis bukás fél évtől három évig terjedő börtönnel, a vétkességgel párosult bukás pedig egy héttől hat hónapig terjedő fogsággal volt büntethető. A *Csemegi-kódex* a csalárd bukást öt évig terjedő fegyházzal, ha azonban az okozott kár bizonyos összeget nem haladt meg, három évig terjedő börtönnel fenyegette. A vétkes bukás büntetési tétele két évig terjedő fogház volt. A törvény csalárd bukás esetén a hivatalvesztés és a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztése, vétkes bukás esetén pedig a hivatalvesztés kimondása tárgyában is rendelkezett. Az *1881. évi csődtörvény* által megállapított koholt követelés bejelentésének vétsége három évig terjedő fogsággal, továbbá pénzbírsággal és hivatalvesztéssel, a hitelezők megvesztegetésének vétsége pedig két évig terjedő fogsággal és pénzbírsággal volt büntethető. Egyes csődhöz kapcsolódó cselekményeket a csalás, illetve a hűtlen kezelés tényállása szerint kellett megítélni, büntetési tételük tehát az e delictumokra vonatkozó szabályok szerint (pl. kár összege) differenciáltabb volt. A *Hs.* a hitelsértés büntetést három évig terjedő börtönnel fenyegette, a minősített eset pedig öt évig terjedő fegyházzal volt büntethető. A hitelsértés vétségének büntetési tétele egy évig terjedő fogház, minősített esetben három évig terjedő fogház volt.

Az *angol* büntetőjogi rendelkezések szerint a magyar csődbűncselekményhez hasonló tényállások hét évig terjedő szabadságvesztéssel, pénzbüntetéssel vagy mindkettővel büntethetőek. A bünte-

tési tétel azonban jelentős mértékben függ az eljárás formájától, sommás eljárásban lényegesen enyhébb lehet.

Németországban a csődbűncselekmény szándékos alakzatai [283. § (1)–(2) bekezdés] öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendőek. A minősített eset büntetési tétele hat hónaptól tíz évig terjedő szabadságvesztés. A 283. § (4) bekezdésében szabályozott vegyes bűnösségű, illetve (5) bekezdése szerinti gondatlan delictumok büntetési tétele két évig terjedő szabadságvesztés vagy pénzbüntetés. A hitelező jogtalan előnyben részesítése esetén a jogalkotó két évig terjedő szabadságvesztést vagy pénzbüntetést helyez kilátásba.

Az *osztrák Btk.* a csalárd bukást hat hónaptól öt évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegeti, a minősített eset azonban már egy évtől tíz évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. A hitelező jogtalan előnyben részesítésének büntetési tétele két évig terjedő szabadságvesztés. A StGB 159. §-a szerinti gondatlan bűncselekmény egy évig terjedő szabadságvesztéssel, súlyosabban büntetendő eseteiben két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. A 160. §-ban szabályozott szavazati joggal visszaélések, illetve vesztegetési cselekmények büntetési tétele egy évig terjedő szabadságvesztés.

A *hatályos büntető törvényünk* szerint a 290. § (1)–(3) bekezdésében szabályozott csődbűncselekmények öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendőek, a minősített eset büntetési tétele pedig két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés. A hitelező jogtalan előnyben részesítésével elkövetett csődbűncselekmény két évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett.

Különösen a korábbi magyar büntetőjogi rendelkezésekkel összevetve azt láthatjuk, hogy hatályos büntető kódexünk büntetési tételei meglehetősen szigorúnak tűnnek. Ezt a megállapítást támasztja alá a büntetéskiszabási gyakorlat áttekintése is, mivel a leggyakrabban alkalmazott szankció a csődbűncselekmények esetén a pénzbüntetés, végrehajtandó szabadságvesztés kiszabására pedig mindössze néhány százalékos arányban kerül sor.⁷²

Az új szabályozás kialakítása során szem előtt kell tartanunk, hogy a csődbűncselekmények közös jogi tárgya a hitelezői érdekek oltalmazása, a hitelnyújtás biztonsága mint védelmet érdemlő érték. A hitelezővédelem kiterjedt büntetőjogon kívüli eszközrendszerrel, a szükségesség és arányosság alkotmányos követelményének szem előtt tartásával az adekvát büntetőjogi fellépés sem mellőzhető.

⁷² A bűnügyi statisztikára nyilvánvalóan kihatással lesz az adminisztratív csődbüntett kiemelése a tényállás köréből, mivel e delictumnak volt a legnagyobb az előfordulási gyakorisága. A csődbűncselekmények számának kisebb mértékű emelkedését vetíti ugyanakkor előre a fizetésektelenséggel fenyegető helyzetben elkövetett csődbűncselekmények, illetve a hitelező jogtalan előnyben részesítésének a tényállás keretében történő elhelyezése.

TARTALOM

TANULMÁNYOK

Prof. Dr. Nagy Ferenc

GONDOLATOK A JOGI TÁRGYRÓL / 3

Dr. Gula József

A CSŐDBŰNCSELEKMÉNYEK DE LEGE FERENDA / 9

BÜNTETŐJOGI KODIFIKÁCIÓ

A szerkesztőbizottság elnöke: Dr. Györgyi Kálmán

A szerkesztőbizottság tagjai: Dr. Bárándy Péter, Dr. Belovics Ervin, Dr. Berkes György, Dr. Borai Ákos, Dr. Bócz Endre,
Dr. Frech Ágnes, Dr. Gönczöl Katalin, Dr. Lévay Miklós, Dr. Márki Zoltán, Dr. Soós László

Főszerkesztő: Dr. Nagy Ferenc – Szerkesztő: Dr. Pázsit Veronika

Kiadja a HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 1137 Budapest, Radnóti Miklós utca 2.

Telefon: 340-2304, 340-2305 • Fax: 349-7600 • E-mail: hvgorac@hvgorac.hu • Internet: <http://www.hvgorac.hu>

Felelős kiadó: Lipovecz Éva, a Kft. ügyvezetője • Felelős szerkesztő: Dr. Gábor Zsolt • Műszaki szerkesztő: Harkai Éva
A Pannonhalmi Főapátság alapítólevelén található Szent István kézjegynek borítódekorációként való felhasználása
a Pannonhalmi Főapátság engedélyével történt.

Nyomás: Multiszolg Bt.

Felelős vezető: Kajtor Istvánné

HU ISSN 1587–5350

A szerkesztőség címe: 1137 Budapest, Radnóti Miklós utca 2. • Telefon: 340-2304, 340-2305 • Fax: 349-7600
Előfizethető a HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.-nél.

Nyolcadik évfolyam, 2008. 1. szám